

VIGILIA

VII. ÉVFOLYAM
1941 DECEMBER

TARTALOM:

POSSONYI LÁSZLÓ: SZILÁGYI IRMA

ARTHUR RIMBAUD: NÉGY VERS

ÉRZELEM, HOLLÓK, ALVÓ KATONA, BOHÉMÉLET

IVÁNYI SÁNDOR: Arthur Rimbaud (1854—1891)

FÉNYI ANDRÁS: Reményik Sándor

VÉGH GYÖRGY: Balassi Bálint-hoz (vers)

G. K. CHESTERTON: Karácsonyi dalocska (vers)

HEGEDŰS ZOLTÁN: A gyűlölet

VIDOR MIKLÓS: Hangulatkép (vers)

KOCSIS LÁSZLÓ: A három céhmester, Passió (versek)

IJJAS ANTAL: Külvárosi éjszaka (regény)

HOLLÓ ERNŐ: Történelem, A zsögödi dombokon, Havasi gyopár (versek)

L Á T S Z A T É S V A L Ó S Á G

ANDRÁS KÁROLY: „Ifjú szivekben” (Széljegyzetek egy új szlovák Ady-fordításhoz)

SONKOLY ISTVÁN: Zeneköltők, kik mint énekesfiúk indultak el

E Ő S Z E A N D R Á S : K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

E R D Ő S J E N Ő S Z I N H Á Z I K R Ó N I K Á J A

K Ö N Y V E K

URBÁN ERNŐ, F. J., RAICS ISTVÁN, LOVASS GYULA, DABAS TIBOR kritikái

SZERKESZTI:

MÉCS LÁSZLÓ ÉS POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, IJJAS ANTÁL, JUST BÉLA

FŐSZERKESZTŐ:

MÉCS LÁSZLÓ

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

Megjelenik havonta 1-én, évi 500 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizományos: Athenaeum könyvesboltja, Budapest, VII., Erzsébet-körút 7.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekszámla száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős

Kéziratokat nem adunk vissza

A VIGILIA példányonként kap-
ható minden könyvesboltban
és az Ibusz pavillonokban.

A VIGILIA

hetedik évfolyamának utolsó — decemberi — számát tesszük le olvasóink asztalára. A nyelcadik évfolyam küszöbén őszinte köszönetet kell mondanunk előfizetőinknek, akiknek megértése és hűsége nélkül már régen hajótörést szenvedett volna az a merész vállalkozás, mely a VIGILIÁT életre hozta és hét éven át vezette a maga útján. Ma kérkedés nélkül elmondhatjuk, hogy minden évben több és több hívet szerzett programmunk, és ma — hétévi küzdés után — a VIGILIA egyik fontos tényezője a magyar szellemi életnek.

*

A papír- és nyomdaárak drágulása elkerülhetetlenül arra kényszerítenek bennünket, hogy folyóiratunk előfizetési árát évi tíz pengőről felemeljük évi tizenkét pengőre. Nem szívesen tesszük ezt, de bízunk abban, hogy előfizetőink méltányolják a körülmények okozta kényszert. A VIGILIA még így is lényegesen olcsóbb, mint a hasonló terjedelmű havi folyóiratok, az évi illetménykötetet nem is számítva, melynek bolti ára idén például 4.80 P.

Illetménykötetként az 1942-es évre François Mauriac-nak, a világhírű francia katolikus írónak egyik legszebb regényét adjuk. Címe: *AMI ELVESZETT*. A gyönyörű kiállítású, kétszáz-huszonnégy oldalas regényt előfizetőink már

december 10-től kezdve megkaphatják, ha nincsenek hátralékban és az 1942. évi előfizetésnek legalább a felét: hat pengőt a mellékelt csekkklapon beküldik.

Mauriac regénye karácsonyi ajándéknak is alkalmas. Kiadóhivatalunk a 4.80 P bolti ár helyett 3.20 P-ért elküldi azoknak, akik ezt az összeget a mellékelt csekkklapon beküldik.

*

Tisztelettel kérjük hátralékos előfizetőinket, szíveskedjenek tartozásukat kiegyenlíteni, mert csak így küldhetjük tovább a folyóiratot és csak így kaphatják meg az 1941-es illetménykötetet, Just Béla nagysikerű *SZAGOSMISE* című regényét.

*

A székely gyermekek nevelésére országszerte egyre több dícséretes akció indul; a gyerekeket azonban az anyaországba hozzák, ahol könnyebb az élet, és így félő, hogy később nem térnek vissza szülőföldjükre. A VIGILIA a székelyföldi kitűnő tanintézetekben, jelenleg a gyergyószentmiklósi gimnáziumban nevelteti pártfogoltjait, akiket Bálint Vilmos, Csíkszenttamás apostoli lelkű plébánosa választott ki. Ehhez az igazi székelymentő akcióhoz kér egyszerű hozzájárulásokat folyóiratunk. — Legutóbb beérkezett adományok a következők: Mécs László 20 P, Possonyi László 40 P, Holló Ernő 10 P, Lovass Gyula 15 P, Fényi András 5 P, Eősze András 5 P, Bicskey Zoltán 5 P.

A kis tisztáson egy pillanattal előbb még meleg volt és énekeltek. Köröskörül sárguló tölgyek, vérverésre piruló akácok és más tarka lombok virítottak és ezen a helyen a föld mélyéből valami kemény szikla dudorodott ki, amit vastagon lepett be a moha. A szőlőhegyek felől a must erjedő, savanykás szaga szállt feléjük és hogy megették a magukkal hozott ozsonnát, Irma énekelni kezdett a gyerekekkel. Egyik dal húzta maga után a másikat, észre sem vették, hogy közben bealkonyodott és újra megeredt az eső.

Amíg sütött a nap, a szőlődombokról áthallatszott a szüretelők éneke. Volt úgy, hogy szász éneket hozott a szellő, kis időre mintha magyar is hallatszott volna, de leginkább elnyújtott, jajgatós román dallamok uszkáltak az őszi levegőben, mint az ökörnyal, szomorítóan, szívósan, mindig újra előbukkanva. Irma akarta, hogy erről az erdőszélről magyar dal verje fel a csendet. Hogy belemelegedtek a kis sovány proletárgyerekek, némelyik még sárgásbarna ozsonna-kenyerét sem ette meg egészen. A kukoricával kevert töredező kenyérdarabok ott heverték mellettük és amíg még sütött a nap, egy sárgacsőrű rigó, meg néhány veréb is odamerészkedett melléjük. Talán az énekszóra, talán a kenyérdarabokra. Nem hessegették el őket és a madarak sem voltak túl falánkok. Csak csipegették a kenyérmorzsából és mintha hallgatták volna az éneket ők is. Együtt voltak hát megint egy kis időre — gondolta Irma — a madarak, a gyerekek, a fák és ő, mint a tavaszon, amikor a madarak és fák napját megünnepték. Akkor is háború volt már, de nem ilyen közel, hisz senkisé gondolta még akkor, hogy Erdély borul lángba, és ide Medgyesre is elhallatszik az ágyuszó, mint a nyáron elhallatszott a szebeni csata idején. Rossz volt most az ébredés. A mustszagú, mámoros éneklés közben elfelejtettek mindent s úgy dobták el maguktól a sok háborús rémséget, mintahogy a felcserepesedett földhöz hasonló kenyérdarabkákat hajigálták el a madaraknak. De most újra sötét lett körülöttük a napfényes égbolt, mint ezen a keserves őszi aanyiszor. Lázásra pirult arcukra hideg esőcseppek csapódtak és borzongtak a hideg esti szélben.

— Indulás gyerekek! — vezényelt megborzongva, mint a kora hajnalon ébredő, ha sürgősen virrad rá a napi gond édes álmódás után. — Vegyétek föl a kabátotokat, siessünk!

Tucatnyi kislány kapkodta fel a földről ujjasát, kabát-káját, volt akire csak kopott kötött réklit adott az anyja. Apró, esőcseppektől nedvesedő ujjacskák verdesték a sző-

* Részlet a szerző 1916-ban játszódo regényéből, amely az 1942-es könyvnapra jelenik meg.

vetre tapadt gizt-gazt, mohafoszlányt, meg a gyűrődésekben megbúvó kenyérmorzsákat.

„Megfáznak ezek a gyerekek s én leszek az oka...” borult el Irma a kislányok szegényes kabátkái láttán. Mert a nehéz háborús őszi még a tanítás sem kezdődött meg a magyar iskolában. Az iskola sebesültekkel volt tele, nem volt hol tanítani. És ő maga sem volt még kinevezett tanító-nő. Talán már az lett volna erre az őszi, de a román betörés mindent feldúlt itt, mindent megzavart és összekavart. Hetek óta ígérte már a gyerekeknek, hogy egy szép napon kirándulnak ide az erdőbe. A gyerekek nem tudják, hogy még mindig nem érkezett meg a kinevezése és csak benne bíznak, benne látják az iskolájukat. A szászok nem adták oda tantermeiket, ott folyik a tanítás és már a szüreti ünnepélyüket is megtartották. Persze nekik könnyű, hisz majdnem minden szásznak van itt szőlője. Összeszedték a gyerekeket, szekéren vitték ki őket a szőlőbe és énekeltek, mulattak tegnap egész délután. Hát ma délutánra ő is összeverbuválta a gyerekeket. Ezek szegények, nincs itt földjük, házuk, szüllejük. Csak ide az erdőbe hozhatta őket a maguk szegényes kis zsíroskenyerével, amit otthon is megkapnak. De más volt ez mégis itt az erdőn dalolva és fogócskázva, őszi kikericsét és vörös lombot gyűjtögetve. Ha szőlőt nem is adhatott nekik, akadt még vadszeder, csipkebogyó, abból ehettek.

— Álljatok sorba, siessünk! Ne hagyjatok itt semmit!

— Irma néni, Kósa Julis hiányzik, — kiáltja most egy vékony cérnahang.

És egyszerre zajongás kél, csivitelő riadt rémület. Julist keresik a verdeső esőben, kiabálnak, befutkosnak az erdőbe. Hogy egyenként veszi elő őket, kiderül, Julist már jó fél-órája senki sem látta. Még ozsonna vagy talán éneklés közben tűnt el. Nagyobbacska, isméltoiskolás lány már Julis. Szeplős, nyurga és mindig éhes a szeme. Lecsüngő szőke haját cukrosvízzel bodorítja és tükröt hord a zsebében. A lányok nem szeretik, meg is vetik, mert azt mondják, Julis koldulni is szokott. Ott csavarog a kaszárnnyák meg a hadikórházak táján és olyan éhesen tudja nézni az ebéd- vagy vacsoraosztást nagy szürke szemével, hogy mindig akad baka, aki megszánja és odaadja neki a csajkáját.

— Olyan rosszféle Julis... — mondja a kis árulkodó Göntér Anna, aki a multkor sem akart vele menni a sorban. Irma leszidta akkor Annát, de szidalom közben elhallgatott. Ő világosítsa fel Annát, hogy mi is az a rosszféle? Hogy ilyet nem szabad iskolatársra mondani és bizonyára csak úgy hallhatta a nagyoktól azt a kifejezést, amit nem is ért. De nem merte felvilágosítani Annát, vagy talán félt tovább feszegetni a dolgot, a Julis dolgát. Volt náluk tegnap, tudja, hogy élnek. A Julis apja is katona, régen kiesett a börtöryár-ból, az anyja meg bukta-sütésből él. Ha tud lisztet szerezni,

megdagasztja, egy kis szilvalekvárt cseppent a tészta közepibe, aztán árulja az állomásokon a katonáknak. A külső soron egyetlen konyhában laknak, ott sül a sok sütemény a kemencében, de a gyerekeknek nem szabad enni belőle, mert akkor nem lesz másnapra krumpli sem. És a lisztért most már a falukra kell menni, akkor Julis árulja a buktákat. Előbb két fillér volt darabja, most már négyért meg ötért adják. Innen ismeri Julis a katonákat, sokat forog közöttük, aztán kap néha ételt is. Most sem akarta elengedni az anyja, alig lehetett rábeszélni. Julis se nagyon akart jönni, de Irma megis rábeszélte őket.

— Bántotta valaki Julist? — csattant most a hangja erősen. — Mondtatok neki valamit, hogy elment?

Az Anna szemét keresi, az ment vele kissé húzózkodva egy párban, amíg a városon át haladtak. És Anna mintha akarna is mondani valamit.

— Na Anna, felelj, te bántottad meg?

— Én nem... — vonogatja Anna vállát és elpirul.

— Azt mondatd neki, amit nekem mondtál róla?

— Nem mondtam semmit... nem is beszélünk egymással.

— Akkor azért ment el, mert kitudjátok magatok közül.

— Nem azért ment! — rázza meg dacosan Anna a fejét. — Julis nagyon szereti a szőlőt. Biztosan elment kéregetni a szüretelőkhöz. Mindig koldul!

— Elcsavargott.

— Nem kell azt félteni.

— Olyan rosszféle!

Egymásután szólalt meg a többi is és kimondta hát valamelyik újra azt a szót, amiről Irma nem akart velük beszélni. Aprószemű, szitáló eső esik és egyre lejjebb zuhan rájuk az alkonyat. Mit csináljon ezzel a gyerekesapattal? Minden családnál megígérte, hogy alkonyatra hazaviszi a kirándulókat. Most pedig azt kívánna a pedagógia, hogy mindnyájan keressék meg együtt Julist és úgy menjenek haza, ahogy jöttek, párjában.

— Hát akkor a szőlő felé megyünk, ha kerülő úton is — adja ki rövid megfontolás után a parancsot. — Előre, siesetek.

És mennek karbafozódva, sikongatva is, mert csúszós már az út, ha falevéltre lépnek, az is megindul a lábuk alatt. Persze ez is játéknak tetszik eleinte. Nem hiányzik nekik Julis. Vidámak, mert az eső nem ette még be magát a ruhájukba, cipőjükbe. Nedvességét alig érzik. És kegyetlenek is Julissal. Ha a tanítónőjük szemébe merik mondani, hogy tizenkétéves társnőjük rosszféle, akkor maguk közt, lehet, mást is beszélnek...

Elől megy a gyerekesapat, mögöttük Irma fiúsan félrecsapott vadászkalapjában. Szürke katonaposztóból készült derékbaszabott kosztüm van rajta és fűzős sárga magascipő. Új

ez a kosztüm, rövidebbre szabta a brassói szabó, mint az nemrégiben még illett volna. Olyan majdnem, mint azok a rövid katonaköpenyek, amit csizmához viselnek most a fronton a katonák. Így aztán bármily magas is a sárga cipő szára, a láb keskenyebb részein, a szoknya és a cipő között mégis kilátszik a lábszárából is egy jó darab. Van, aki megszólja ezért a ruháért Irmát Medgyesen, de Brassóban, Kolozsváron meg Pesten mind ilyeneket viselnek már. Irma véletlenül jutott a ruhához. Apja hozta a frontról a jófajta sűrű szövetet, s ő is varratta meg neki még a tavaszon Brassóban.

— Ez olyan, lányom — mondotta — hogy kihúzhatod vele a háborút. Ilyent még egyszer nem kapsz, ha nem vigyázol rá.

Irma szerette ezt a ruhát. Szerette a rövid, harangos szoknyát, a katonásan beszabott csípőjű kabátot és a vastag sárga cipőt is, amellyel akármilyen hegyi útnak nekimerészkedhetett. Más, rosszabbalakú lány nem vehette volna fel vonalainak sérelme nélkül a vastag posztóból készült kosztümt. De az ő alakja olyan vékony, olyan arányos, hogy ez a férfias ruha még karcsúbbá teszi. Az arca is olyan hosszúkás, fiúsan egyenes vonalú, hogyha eldugná vadászkalapja alá vékonyszálú szőke haját — olyan kevés helyet foglal el ez a haj, fél markába is belegyűrheti az egészet — s úgy haladna puskával a vállán valami csalitos erdőn, akárki megesküdhetnék rá, hogy valami érettségi előtt álló grófi gyerek vadászik ott. Csak az arca nagyon halvány s a bőre olyan finom, hogy ha odacsapódik valami kőszá gally az útfélről hozzája, egyszeriben kivörösödik s nehezen múlik el róla a folt. A szeme pedig kékesszürke és tágrameredt, mintha mindig csodálkoznék valamin és az egészen távoli dolgokat is úgy szemlélné, mint az egészen közeliakat, s mégis a távoliakat látná jobban.

Igy követi most is a tucatnyi kislányt, amint lefelé bukácsolnak az erdőszélről, s bár mind számontartja őket, szeme mégis a szemközti hegy felett tornyosodó felhőkbe mered. Csak idegeiben érzi a kislányokat, mert valami másra gondol, a saját életére és valakire, aki nagyon közel kezd lenni hozzá. Itt kell menjen katonásan, tanítónősen a csapdosó esőben, mikor jobb szeretne annak a másiknak a karjára támaszkodni és egészen elengedve magát, két erős karban vitetni inkább gyámoltalanul, elomolva, mint aki mindent odaadott és nem a magáé többé.

Kiérnek lassan a kocsiótra, ahol megvasalt szekerek csikorognak a kövekkel rendetlenül teleszórt sáros úton. A szekerek roskadozva haladnak, most mentik be fedél alá a kiszedett zöldségeit, a tököket, az utolsóknak lerázott szilvát, meg az eladni való szőlőt a gazdák. A lovak girhesekek, hisz belőlük is elvitték az elejét a háborúba és ezekre a rossz hegyi utakra csak a silányát használja az is, akinek van jobb

is belőlük. A sáros liceumbokortól, vadbodzától, papsajtól, fagyaltól meg akáckóróktól szegett mélyúton már egészen sötét van és a szekerek felvágják a mély utat is. Jobbra-balra még pislog egy-egy mécs a borházak ablakában, van aki idekint alszik a szőlőjében. De a legtöbb ház már sötét, belakoltta a gazdája, s csak egy-egy kutya vonít az elmenők zarára.

Irma eleinte kérdezősködik szászul, románul, magyarul, ki milyen formájú a szembejövők közül, hogy nem láttak-e egy kékkabátos gyereklányt, olyan szeplős és nyurgaformát? De nem látta senki, s inkább csak a vállát vonogatja és nem is felel. Aztán már csak felnéz a szekerekre, mikor kitérnek a lovaknak és a víztől csepegő bokrokba fogózva, felsorakoznak az útfélre, hogy elmehessen mellettük a kocsis. De Julis nincs egyikén sem. Hova bujkálhatott? Tényleg romlott az a gyermek és akarattal szökött el tőlük? Vagy csak elbarangolt egy kicsit az erdőben, gombát keresett vagy csipkebogyót, amit már megpuhított a dér és most nem is tudja az utat és keresi őket? Mi van ezekben a gyereklekekben? Julis a hibás, vagy a többiek, akik kitaszítják maguk közül a másformát, mert megszegte az ő apró törvényeiket? S most őtöle magától is azt kívánná Guidó, hogy rosszféle legyen, s azt kívánná a teste is. Lázás lesz és összerázkódik a nedves szélben.

Most már a gyerekek sem vihorásznak olyan vidáman. Az eső becsurog a nyakukba, a vékonyabb cipőjűek harisnyájukban érzik a betóduló sárlevet. Alaposan elkéstek, lesz nyolc óra, mire mindnyájukat átadja az anyjának. Panaszos szavak esnek, fáradt gyermekhangok kérdezik, mikorra érkeznek haza. Most talán még jobban gyűlölik Julist, hisz miatta késtek el, miatta romlott el a jó délutáni mulatság. Most már veszekednek is, az egyik megcsúszik és magával rántja a másikat a sárba. Nem lehet őket tovább hurcolni ezen az úton. Már leérték a domboldalról, de még hosszú az út a városig. Hosszú szekérvágásos, sáros út és itt talán még rosszabb, mert ezen az úton mennek hónapok óta a végeláthatatlan trénszekerek. Vonattolatás hallatszik a nyúlós esőben. Mentőötlete támad. A vasúti vágányok mellett jó kavicsozott gyalogút van. Csak egy kis földhányás meg egy orgonasövény választja el a mély úttól a síneket. Megállítja őket.

— Gyerekek, felmegyünk a pályatestre, ha megígéritek, hogy vigyáztok magatokra. Ott legalább nem kell annyit csúszkálni. Jók lesztek, megígéritek, hogy nem ugrotok a vonat alá?

Irma a vasút tiszteletében nőtt fel. Hisz apja, bár gépészmérnöknek készült, mikor tizennégyéves korában elszökött hazulról, apja, anyja házatól, csak vasútasságig vitte. Dobálták őket ide-oda az országban Trencséntől Sepsiszentgyörgyig, de az apját mindenki jó vasutasnak tartotta. Kitüntetés is kapott, mikor vasutassztrájk volt és a munkások nem akar-

ták kiengedni Érsekújvárról a vonatot. Akkor az apja, habár már régen felügyelő volt, felvette a mozdonyvezetői zubonyt és puskalövések közt vezette ki a vonatot Érsekújvárról. Ott füttyültek a feje körül a golyók, de ő nem félt és megtörte a sztrájkot. Most kint a fronton öreg őszülő fejével, ha kellene, ha ezzel használhatna, biztosan újra vezetné a mozdonyt akármilyen pergőtűzben és bombazáporban is. Mert így tanulta ezt ő is az apjától és így nevelte a gyerekeit is, hogy tudják, mi a kötelesség. És hogy a vasutat tisztelni kell, mert az az ország véredényrendszere. Amíg a vasút rendben jár, addig nincs baj. De ha elakadnak a vonatok, ha a vasutasok otthagyják a szolgálatot, akkor minden megáll, minden elromlik és összedül. A vasút szent és a pályatesten nincs helye a nem odavalóknak. Azért különíti el a pályatestet sövény az úttól, hogy ember, állat ne csatangoljon rajta. De a háborúban, mint minden, ez a törvény is megdőlt. Az orgonasövény itt is hiányos már, hisz ha megáll a katonavonat, a katonák nem nézik a sövényt, hanem áttörnek rajta. És össze-vissza jár most már gyerek és felnőtt a síneken is és a sínek mellett elterülő kertekben legtöbbször nem a gazda szüreteli le a szilvát, mert bitanggá vált a töltések körül minden és összevissza járnak már a vonatok is. Két hónapja még csak, hogy menekült innen is a nép és ez a vidék még most is hadszintér mögötti terület. Mindegy most már, hol mennek, csak érjenek be minél előbb a városba, minél szárazabb lábbal és vihesse haza a gyerekeket.

„Nem mindegy-e, ha ő és Guidó is... mikor minden törvény ledült, úgylis...” — gondolja. Mindig ezen kell most gondolkodnia. Fejét rázza, nekiindulnak a töltésnek. Ez a vállalkozás újra kedvet önt a gyerekekbe. Sikongva kapaszkodnak egymásba, úgy húzzák fel egymást a ragadós parton. Mikor fent vannak mind, átjárót keresnek a sövényen, aztán a félretaposott gyökércsonkok közt átbujnak a rosszul világított töltésre. Ez már az állomás környéke, tolatnak a mozdonyok. Szemerkél az eső, végevárhatatlanul, szürkén és kétségbeejtően. Olyan ez az őszi eső, mint a háború. Nem akar vége lenni az esőnek, nem akar vége lenni semminek, ami kellemetlen és nem tudni, mikor lesz már megint napsütés, öröm, vigasság. A délután csak egy kis pihenő volt a szürke napok közt, s annak is milyen hamar vége lett. Most még kibírhatatlanabb utána ez az őszi eső, még sivárabb minden, ahogy a város, az otthonuk felé közelednek. Ahogy benyitnak majd a házba, nem csak egy kis fény esik ki majd a nyitott ajtón az utcára, udvarra, hanem egyszerre rájuk zúdul az otthoni kedvetlenség és az otthoni bajok egész légiója. A pályatesten pedig tolatnak. Súlyos vagonokat vonszol magával egy pöffögő mozdony, aztán egyenként ellöki magától valami mellékvágányra. Most éppen a szélső sínré szaladnak a kocsik, vigyázni kell a gyerekekre. Már kiadta nekik a parancsot, hogy libasorban menjenek a keskeny ösvényen,

de ott elöl két gyerek állandóan egymásmellé lép és sugdos egymásnak valamit. Annyira belemélyednek a beszélgetésbe, hogy nem is hallják az Irma figyelmeztetését, mikor rájuk kiabál. Utánuk kell mennie, hogy szétválassza őket. Talán megint Juliskáról pletykálnak. Mögéjük ér, hallgatózni kezd.

— Te megtennéd? — kérdezi az egyik lázasan.

— Ha biztosan tudnám, hogy segíték?

— Nem lehet tudni... De ha biztosan tudnám, én oda-állanék... ha rögtön meghalnék, talán nem is fájna...

„Miről beszélnek ezek a gyerekek, Istenem?” — döbben meg Irma. Sietve hátratekint, hogy a többieknek nem esik-e baja, de most egy sínpárral beljebb folyik a tolatás. Ismeri a tolatás törvényeit, itt most nem lehet baj. Érdekesebb, amit ez a két tízévesforma kislány beszél. Halálról és segítségről és hogy fájna-e? Melyik akar öngyilkos lenni közülük? Miért? Mert szegények, nyomorultak, nincs otthon mit enni és talán még ki is kapnak az anyjuktól, amiért későn jönnek haza. Ki kell őket hallgatni, de jobb így némán, ha azt hiszik, hogy ő csak leghátul kíséri őket.

A kislányok pedig susognak forrón, lázasan. Nem minden szavukat érti Irma, s csak lassan derül ki a beszédből, mire gondolnak. Nem, hála Istennek nem öngyilkosság. A háborúról beszélnek, a csontjukba, húsupba vágó háborúról. Hisz majdnem mindegyiknek ott van az apja, vagy a bátyja. És hallják egész nap az otthoni sirámokat, akár cipőről, akár lisztről, akár petróleumról van szó. A két kislány valami mást talált ki. Ki juttatta ezt eszükbe? Ki súg nekik ilyen gondolatot, amitől a felnőtt is visszaborzad? Talán a hittankönyv, ahol Ábrahám fel akarja áldozni Izsákot és ahol Jézus fel is áldozza magát? Csak a másik sínen csattogó ütközők dördülése hallatszik és most már bizonyos, hogy áldozatról beszélnek a gyerekek. Lázasan, irtózatlan és mártír vágyakozással suhan el szájukról a szó, hogy valamelyikük oda állana-e a csatogó ütközők közé, készen fölmorzsolódásra és megsemmisülésre, ha Isten elfogadná ezt az áldozatot és véget vetné az ártatlan vér csordulásáért a vérengzésnek?

Csak egy pillanat talán az egész, ameddig még őszintén cseng szájukból a szó. Ameddig hátsó gondolat nélkül állítja az egyik, hogy ő megtenné, ha biztosan tudná, s a másik forró borzongással, az emberi test bizsergő lázában el is hiszi a másiknak, hogy oda merne állni az ütközők közé ártatlan váltságként s égő áldozatnak.

Az egyik, aki kérdezett s kivette társnőjéből a szent ajánlkózást éppen Göntér Anna, aki mindig elsőnek formál véleményt közöttük mindenről. A másik egy kis székegy lányka, a meneküléskor került ide és Irma tanítja majd, ha megnyílik az iskola. Hát nemcsak Kósa Julisról beszélnek ezek... Nemcsak a csordaösztön van meg bennük, hogy kimarják maguk közül a rendetlenkedő nyomorultat. Hanem ez is. Áldozatvágy és véres megsemmisülés valami nagyért,

ami mindenkire jót hozna. Azért hogy vége legyen a háborúnak és ne veszítsük el, ne kelljen menekülnie megint a székelyek százezreinek az ellenség elől. Egy kis székely menekült lány, aki már tudja, mi a háború. Talán látta messze egy hegycsúcsról, hogy kap lángra a falujuk, hogy hamvad el minden, ami eszmélése óta neki és családjának az egész világot jelentette. Kitérjék maguk közül Kósa Julist, mert rosszféle, de titokban érzik, hogy Julisért is a háború felelős és hogy mindannyian felelősek vagyunk egymásért. Azért kellene egy, hogy odadobja magát az ütközők közé és véres cafattá váljék, ha Isten elfogadja az áldozatot.

„Vajjon elfogad-e Isten ilyen áldozatot? Kitől fogadja el? Mikor fogadja el?”

Irma hirtelen az apjára gondolt és a bátyjára, ott kint a fronton. Hátha ők már meg is hozták ezt az áldozatot? De ők közben ölnek is. Férfi áll férfivel szemben. Aztán anyjára gondolt, aki hazament leégett házuk romjai közé Székelykereszturra. Az ő áldozata ilyen, mikor egyetlen vagyunkját sírja körül, amit apjától örökölt, s ami egyetlen biztos pont volt álmódzásaikban bolyongó vasutaséletük közben. Otthon a ház, ahol megpihennek, ha nem lesz több szolgálat, nem lesz több kötelességteljesítés, hanem maguknak élhetnek. De persze ez is csak muszájálldozat. Ezek a kislányok másról beszélnek. Hogy önként, ártatlanul állana oda egyikük. Irma szeretné még hallgatni őket, mintha csak tanítaná őt ez a két gyermek, de a tolatás zaja most egészen közel ért megint hozzájuk. Ismét erre a sinre vetettek ki egy kocsit.

Gyorsan elkapja a sín mellett botorkáló menekült kislányt. Babonás rémület járja át. Ez a kislány ajánlotta fel magát az előbb, pillanatnyi dicsekvő lázban, s most majdnem elkapta a vonat. Ha itt nem áll mögöttük, a vak véletlen talán beteljesíti a megfoghatatlan ígéretet. Vagy van valaki az ólmos, esőt szitáló ég mögött, aki számonkéri a legparányibb gondolatot is?

Már benn járnak a városban, lent már kövezett út vezet a töltés mellett. Gyorsan letereli a töltésről az apró nyáját, amelyben majdnem hogy áldozati bárány is találtatott s hazamenti őket otthonukba. Mert anyjuknak nemcsak a lelkükkel, hanem a testükkel is számol, s ma este főként a testükkel.

De azért a Kósa Julis anyjához is el kell mennie ma este, hogy hazajött-e a kislány és hogy az anyjával beszéljen a gyerekről... Hisz lehet, hogy Julis is csak úgy áll a kísértés előtt, mint ő maga? Hogy még Julis se lett rosszféle egészen, amint ő sem lett még az, csak már ott kavargó az örvény szélén és egyre tehetetlenebbül és szédültebben nézi a kavargó tölcserét, amelyben olyan jó lenne elmerülni, ha már fáradt az ember és nincs több ereje, hogy minden porcikáját megfeszítve ellene álljon a test súlyos vonzásának.

Possonyi László

IVÁNYI SÁNDOR:

ARTHUR RIMBAUD

(1854-1891)

Ötven esztendővel ezelőtt halt meg vérmérgezésben egy marseillesi kórház betegekkel teli szobájában. Fiatalon, letörtén, izületi gyulladástól dagadt, megmerevedett térddel vergődött haza Afrikából. Költészetéért akkor már ezrek lelkesedtek s egész kis költői iskolák esküdtek egy-egy versére. Még csak tizenhat éves gyerek volt, mikor verseivel meghódította Párizst. Franciaország legnagyobb írói fogadták barátságukba, Victor Hugo „kölyök-Shakespearenak“ nevezte elragadtatásában. S ez a körülrajongott alig harminchételes beteg költő már tizenhat esztendeje nem írt egyetlenegy verset sem.

Van valami misztérium Rimbaud életében. Ez a kiszámíthatatlan, zseniális suhanc húsz éves korában, vad és lázadó kóválygásokkal teli gyerekkor, meghökkenítő, elbámésztó, sokszor hajmeresztő, borzongató párizsi kalandok s revolveres drámával, idegen országból való kiutasítással tüzdelt nagy bolyongások s zajos, még ebben a korban is rendkívüli sikerek után egyszerűen kátartfordít mindennek: barátoknak és irodalomnak. Nem akar többé író lenni. Talán rájött, hogy egyéniségének korlátlan lehetőségeit nem tudja örökéletű formákba gyúrni. Talán észrevette, hogy „a líra az egyénesülés egy bizonyos fokán túl vagy zenévé lesz vagy — örültséggé.“ (Szabó Dezső.) Az írásban, a versben tükröződő, csillogó, lüktető élet nem elégítette ki többé. Új, színesebb, még kalandosabb, izgalmasabb még bővelkedőbb életre vágyódik. Színesebb, exotikusabb tájak, vadabb, őseredetibb emberek közé kívánczik. Egy cirkusszal végigjárja a világot, majd tíz esztendeig robotol afrikai őserdőkben s néger falvakban: veszi és adja az elefántcsontot egészen addig, míg halálos betegsége haza nem kényszeríti.

Életénél is szokatlanabb, rendkívülőbb, meghökkenőbb költészete. Verseiben, különösen a formátlan formában írott „poèmes en prose“-okban, — melyekben a költő vers rítmusát és rímeit az érezhető tökéletesség s a gondolatok belső rítmusa pótolja, — a tudatalatti mélységek kiszámíthatatlan, sokszor félelmetes forrásai bugyognak fel, törnek elő mindent magukkal sodró, vad drámaszállal. Rémitő pokoli látomások, majdnem ártatlan huncutkodások, suhancos ötletek villognak, gomolyognak fantasztikus összevisszaságban s megrökönyítő természetességgel.

Igazi kölyök-zseni, aki gyerekesen tud örülni annak, ha kihívó vigyorgásával, hetyke akasztófahumorával (Bohémelet) sikerül neki falhozállítani vagy éppen meglúdbőröztetni a nyárspolgárokat; viszont nem ritkán csakúgy mellékesen, a zseni nemtörődömségével

ír félelmetesen tökéletes szonetteket, s vázol fel mély lelki átéléseket egy-két apró, jelentéktelennek látszó impresszióval. (Érzelem.) Mámoros kedvteléssel, suhan-
cos élvezettel izelgeti, kószolgatja a hangok és szavak
ízét, sőt a színet is. S nemcsak a rimekkel s soha nem
hallott szóösszetételekkel úz elbűvölő, fantasztikus já-
tékokat, hanem a szavak értelmével is. Kegyetlen zsar-
noka a nyelvnek, kifacsar belőle mindent, amit akar.
Új értelmet ad a szavaknak, új nyelvtani szabályok
szerint építi fel mondatait. Ezekben a lebegő, méltósá-
gos és huncut képekkel s szimbolumokkal teli monda-
tokban elsősorban nem az értelem, a megfoghatóság a
fontos, hanem a ritmus, a zene s a kötött formájú ver-
sekben a rimek csengő muzsikája. Ezek a versek vol-
tak a századvégi szimbolista költészet első hírnökei.
Hatásuk az egész modern francia lírán észrevehető:
Paul Claudel ódáitól kezdve egészen a legfiatalabbak
„poèmes en prose“-okban írt szürrealista verseiig.

Féktelen ifjúi éveiben a személyes Istennel, a val-
lással s az erkölcsi eszményekkel és normákkal nem
sokat törődött. A rendet, a fegyelmet sohasem szerette.
Irtózott minden megkötöttségtől, háttáfordított lehat a
kereszténységnek is. Nem tartotta teljes életnek, ha-
nem az egyéniség és szabadság megnyomorttójának.
Őt a Kaland izgatta. A Kaland, melynek színes, izgal-
mas meglepetéseiben majdcsak rálatál, rábukkan az
egyetlen s örök Igazságra és Szépségre. Ez a vágy üt-
te, hajszolta a világ és a lélek új, ismeretlen tájai felé,
a vágyak és ösztönök kavargó forgatagába. Ennek az
utazásnak térképe és útinaplója az *Illuminations*
s egyetlen, még életében megjelent könyve, az *Une
Saison en Enfer*, melynek olvasása indította út-
nak az Egyház felé Paul Claudelt.

Az ösztöke ellen azonban hiába rugdalózkodt Rim-
baud is. Ha kerülő úton s nagy kitérésekkel is, végül
megícsak eljutott Istenéhez. A marseillesi kórházi
ágyon embertelen szenvedései között ő is csak Ahhoz
hanyatlak, akinek még gyerekfővel háttáfordított, aki-
nek kegyelme ellen annyit tusakodott. Megsiratja éle-
tét, meggyónik s sirva kéri az Útravalót. 1891 novem-
ber 10-én hal meg szép, nyugodt, megbékélt halállal.

ARTHUR RIMBAUD VERSEIBŐL

ÉRZELEM

Dülöúton bolygok kék nyári éjeken...
Csipdes az ért kalász, s a zöld füvet tapossa
két lábam, s érzem majd, hogy mily üdén pihen
a rét. Hagyom: lengő hajam a szél hadd mossa.

Nem gondolok majd senkire és hallgatok...
Szerelmem mégis ég, a lángja évig érne...
A természetől elbűvölve ballagok
vidáman s boldogan, mintha egy lány kísérne.

HOLLÓK

Uram, ha hűvös lesz a rét,
s a fáról-hullott fészkeken,
virágtalan, bús földeken
halk Angelus száll szerteszét,
engedd, hogy közénk szálljanak
a hollók, e szép madarak.

Furcsa sereg, a hangod vág,
hideg szél tépi fészkeid!
Folyók és utak szélein,
hol állnak vén kálváriák,
az árkokat, a réteket
lepjétek el, lepjétek el!

A francia mezők felett
keringjétek, hol tegnapok
Halott-serege porladoz.
Hadd tudják meg az emberek,
hogy itt a tél. A munka vár,
holló, fekete gyászmadár!

Ejbevesző nagy árbocok:
tölgyek lakói jöjjetek;
hagyjátok ott a fű s berek
veréb-hadát. Jaj, nem mozog
ott senki már... Mindent benő
a bús, reménytelen jövő.

ALVÓ KATONA

Kis zöld liget mélyén vidám patak dorombol,
s ezüstös rongyokat borít bolondosan
a gyepre. Messziről, a büszke hegyoromról
a nap ragyog, s pezseg a kis völgy langyosan.

Egy ifjú katona szájtátva, sapka nélkül
— tarkója vadparaj húsén pihen, — hanyatt
a fűben szendereg; fenn felhő fürtje kékül,
s ő alszik sáppatag a tűző nap alatt.

Lábánál sássirom. Mosoly virraszt az ajkán,
s úgy álmodik, akár beteg gyerek. Csak dajkáld
Természet, jó anyánk szegény fázó fiút.

Orrát nem ingerli mezőknek illat-árja;
kezét szívére nyomja, napfény hull reája.
Nyugodt. Jobb oldalán két bíborszínű lyuk...

BOHÉMÉLET

Ütött-kopott, rongyos kabátban vándoroltam
lyukas zsebembe dugva két kezem. Vidám,
lelkes híved maradtam akkor is, Múzsám,
s tündér-szerelmeken merengve álmodoztam.

Egyetlen kabátom két szára csupa folt.
Szegény fickó, bolondos rímeket faragtam.
Szállást egy csillagon, a Nagy-Medvén találtam,
fenn, hol a sok csillag susogva vándorolt.

Szeptember hangjait hallgattam álmodozva.
Az út szélére dültem. Lágyan záporozva
harmatsepp hullott homlokomra, friss akár

a jó bor. Száz árnyék zsvivagott bár felettem
féllábamat felkaptam, énekelni kezdtem,
s a rossz csipőzsinórt pengettem lant gyanánt.

Iványi Sándor fordítása.

FÉNYI ANDRÁS:

REMÉNYIK SÁNDOR

A halál árnyéka gyakran rávetődött. S ő kicsit mindig is úgy élt, mint az őszi fákon megragadt levél: „életen túl, innen a halálon”. Az elmúlással sokszor szembenézett és megbékélt vele. Lehajtott fejjel, az „Amen halk mozdulatával” várta jöttét. A halál jött és elment mellette.

*„Elment és szóba sem állott velem,
Csak megnézett a kalapja alól
Akár az élet és a szerelem.” (Jön...)*

S mos ő is elment. Elvitte az ősz. Az ő Ősze, mely olyan, „mint az őszi Jézus: — Szelíd és alázatos vőlegény”, ki föl-szed minden földrehullott levelet és koszorújába köti. Még pályája kezdetén megírta Végrendeletében „Holtom után ne keressetek”, s mi mégis elindulunk megkeresni őt az időben és az örökkévalóságban.

A Fagyöngyök című kötettel jelentkezett először, 1918-ban. Huszonnyolc éves volt; az ifjúkori lázak már hamvadóban, lelke tele szomorú sejtelemmel, bánatos borúval s a háború árnyaival. Hangja a korabeli lírával rokon dallamú: szomorkás jambusokban énekli tűnő életét, mely olyan, mint az iránytű-vesztett hajó csillagtalan ég alatt, a világ, a lét pedig keményrekötött, reménytelenül megoldhatatlan örök csomó,

*„Egy rettenetes gordiusi bog
És az marad, míg lélek lesz, ki rajt'
Halódni, vívni, tépelődni fog.” (Csomó.)*

Az elátkozott költő szomorú öntudatával vallja ősenek Vajda Jánost, kivel egy ösvény felé sodorják a habok.

*„A szót, mely másnak oly csengőn, simán jő,
Mi törjük, mint a búzát a malomkő.
Más kifelé csaláz, de jaj nekünk
Magunkba szúr égő tekintetünk.
Mást megvigasztal pénz, asszony: talált kincs.
Nekünk az fáj, amire orvosság nincs.
Néz melegen más lepkére, virágra,
Mi ketten tudjuk, hogy minden hiába.
Nekünk az élet ketrec, fülledt, fojtó,
Benn hitek, csókok, nyugodt álmodások:
Mi tépjük véres ököllel a rácsot.”*

Önmaga börtönébe zártan, a szomorúság kódéből egy szebb, megnyugtatóbb ideál-világ felé nyúl a vágyak csápjai-

val. Az én-nel szembe a szenvedő közösséget állítja, ennek nevében akar beszélni, ezt akarja verseiben tükrözni: „Akarom: fontos ne legyek magamnak”. Ha azonban kitekint önmagából, még csak a háborút látja, a vigasztalan vérözönt és a friss sírokat. De „egyszer talán majd mégis vége lesz”, reméli.

*„És akkor, aki visszatérni bír,
Csak visszatér megint a régihez.*

*A régi hülhez, a régi házhoz —
Ecselhez, tollhoz, kapanyélhez,
És számon mit se kér, kit se átkoz.“*

A háborúnak vége lett s a vég rosszabb volt a halálnál. Megindult az „idők lavínja”: forradalom és a harc nélkül hódítók áradata. Mire föleszmélt, „Magyarország teste — Darabokra esve.” Ebben az ítéletes időben vált Reményik azzá, ahogy mindmáig is él a köztudatban: a költő eltűnik érzékeny lelkéből föltörő egyéni problémáival s megszólal az elszakított Erdély hangja, Végvári. Egy veszni indult ország fájdalmát kell világgá kiáltani, a feladat elől nem fut el, mert „szólni kell”. Úgy, ahogy lehet. Rejtve, titokban, hímes szavak selymébe burkolva a tört, közönyös hangokkal gyujtogatva. Vihar-hordta szikraként száguldják be versei az országot. Demarkációs vonalakon csempészik át, kézről-kézre adják, mint a feltámadás drága zálogát, az elnyomottak s aki olvassa őket, tovább hordozza magában a reménységet.

Ugyanaz a meleg, tiszta hang szólal meg a bujdosó versekben, mint első kötetében, de élményszerűbben, közvetlenebb érzelmi erővel hangzik a szó, mely nemcsak zokogni tud, hanem vad szilajsággal, keserű gyűlölettel átkozódni is. A költő elszánt nyugalommal áll a viharban, a vértanúk szilárdságával és a szabadsághősök lángolásával.

*„Nyugodt vagyok,
Nyugodt és erős*

*A kis napok kis gondját elvetettem,
Sok balgatag szélmalomharc után
Valamit végre tettem.“*

A Végvári-versek megrendítően hű naplója annak a néhány évnél, míg Nagymagyarországból Csonka lett. A költő hazafias élményei forrtak versekké a pillanat tüzeiben. Ez az élményszerűség teszi hitelessé, széppé és újszerűen értékessé e költeményeket. Az elhalkult vagy üres, kongó szavak kultuszává senyvedt hazafias lírát adta vissza a nemzetnek s az *Eredj, ha tudsz, Segítsetek, Nagy magyar télben* című versei az irredenta-költészetnek mintái lettek.

„A kényszerűség nagy pillanatára” gyöngye idegeit acél-sodronyokká merevítette, csak népe gondját sikoltotta ajka, s „az árva nemzetség, Erdély népe” megértette és megszere-

rette. De mindig ilyen felajzott idegekkel nem lehet énekelni különösen annak nem, akinek a lelke halk hangú „aeol-hárfa”, mely nem tud trombita hangján dallani. „Fájó, nehéz, komor” vallomással tárja oda népének a lelkét, hogy lássa, milyen „szédülő fejjel és halálra váltan” járt a költő, míg „az üdvösség borát és az örökéletet” prédikálta.

Ezután is hangot ad hazafias érzelmeinek de szordinóval, halkan és az idők szellemében. *Atlantisz harangoz* című kötetének bevezetőjében írja: „Isten különös kegyelméből elváltozott, elfinomult, átszellemült hangon az „Elnémult harangok” újra megszólaltak a mélyben. Azóta egyre szólnak. Atlantisz harangjai: gyászban győzelem.” A harangok közül a legmegkapóbb zenéjű kétségtelenül az övé. Az új parancs, mit szertezenget minden kisebbségi magyarnak, az *Ahogy lehet* modus vivendije.

„Nem csodálkozva már — és csodálkozva mégis,
Hogy rajtunk ez is, az is megesett:
Hordozzuk, testvéreim, ezt a hordozhatatlan,
Kinszenvedést virágzó életet.
Ahogy lehet...“

Végvári elhallgatott. „Elmult a pillanat, — Melyben — a mélyből — hangja fölszakadt.” Új feladatok várnak reá: élni Isten és saját lelke törvényei szerint, az örök Bfőra bízva az igazságtevést s vállalva azt, ami az ő kötelessége: „igazabbá lenni.”

Két évtized telt a Végvári-versek óta. A költő nem némult el. Csodálatos keménységgel írta verseit; elég csak egy pillantást vetni kötetei sorára, hogy lássuk, milyen állandó költői forrás volt. *Csak így, Vadvizek zúgása, A műhelyből, Egy eszme elindul, Atlantisz harangoz, Két fény között, Szemben az örökméccsel, Kenyér helyett, Romon virág, Magasfeszültség* című kötetei tárják eléink e húsz év költeményeit. Hatalmas, áradó folyam. Benne nemes szépséggel, mindig megmaradó rajzú s ismerősként is mindig újszerűen árnyalt arc ringatódzik: — egyik ismertetőjével szólva — új liránk legfenköltebb egyénisége.

A költészet számára nem játék, hanem Isten-szolgálat a szépség által. Számos olyan verse van, melyben saját költészetét jellemzi s e versekből eszményi ars poetica bontakozik ki. A nyers valóságba úzi vissza egyik versét, mert nem tudott eszménnyé finomodni. Az „Igaz...” címűben nemes büszkeséggel állapítja meg, hogy

„Költészetembe nem vittem bele
Más érzést, csupán azt, amelynek volt
Istentől kapott nemeslevele.“

Nemcsak az önkifejezés, hanem az örömszerzés szent indulatából is énekel. Ezért oktatja versét szelíd szeretettel:

*„Te azért vagy, hogy elmenvén, vigasztalj,
Szellemet idézz, szépséget marasztalj,
S megtérve, megkönnyítsd az én keresztem:
Hogy olyan kevés örömet szereztem.“*

Versei „mindmegannyi kenyér” népe asztalán, kenyeret szel, ha tollat fog keze és új erőt adnak a harchoz szavai, melyek „halk sebkötések” is. „Orvos-szavak”-nak kell lenniök s gondos lélekkel figyelmezteti őket, hogy semmit sem érnek, zenéjükre „a harc fölé ha béke nem derül”. Ez az „új poétáknak adott hatalom”: az együtt banksódás édes, fájdalmas kötelessége. A költő az a titokzatos varázsló, ki versében az ellentmondások dárdáit szívébe mártva, a vére árán minden ellentétet összebékít. Gondolatok a költészetéről című értekezésében ugyanazt fejezi ki prózában, amit a költemények hosszú sorában hirdetett, mikor így ír: „A költészet legdrágább gyümölcse egy magasabbrendű élet.”

„Jobbik éne tiszta lángja” lobog dalaiban s mikor Isten ítélőszéke elé képzelet magát, a verseit állítja fiaiként az Úr elé:

*„Ezek az utam mérföldkövei,
Az utamé, mely Hozzád vezetett.
Értük bocsásd meg félszeg életem,
Helyettem ők éltek, szerettek,
Ne úgy arassak, ahogy én vetettem,
De ahogy ők vetettek.“*

Szigorú, kemény aszkéta-életet élnek e versek, illetőleg költőjük. Telve a lélek és test kínjaival, egy minden érintésre fokozott erővel megzendülő lélek és végletekig felajzott idegrendszer szenvedéseinek gyönggyé szépült emlékei a Reményik-versek legnagyobb része: „Fájvirág” írja. Zavart hangok az ének mesteréhez című versében Arany Jánosról s e jelző még találóbb pontossággal illik önmagára. Nem valami érzelgős, szenvedő szenvedés az övé, hanem a férfi kemény, állandó, termékeny viaskodása a nyugtalanság szörnyeivel s a nagy Mértékkal, melyet élete számára eszményül megszabott. A szomorúfűz sorsa az övé. „Törvénye az, hogy ágait lehajtsa”. A szenvedéstől nem riad meg. Bár sokszor érzi úgy, hogy betelt a mérték, nem bírja tovább, igazán, lelke mélyéig csak „a természetlen fájdalomtól” fél. Olykor még az öröm hangjait is megzengeti hárfája húrjain, ha megérinti Isten kegyelme, vagy eltávozik tőle a betegség keserű pohara.

*„És százszor édes érzés: élni, élni,
Szeretni, munkálkodni és remélni:
Vakond-lét helyett, sas-életet élni.“*

A fájdalom útján zarándokolva lelke gyakran fűrdik meg az emlékek tavában. Egyre szaporodnak életében a sírok, ahogy nőnek az évek s egyre többen lesznek olyanok, szerettei, kikkel csak lélekben beszélhet. Meghatóan szép

hangulatúak azok a versek, melyeket a „*Romon virág*”-ban halott anyjáról és szerelméről írt. Az emlékezés úgy kíséri, mint az árnyék, s ő nem is akar tőle szabadulni. Mert szépek az emlékek, ha teli vannak is fájdalommal.

Amint fájdalmasan szép a költő szerelme is. Szerelem? Nem is lehet ezzel a szóval megjelölni azt az érzést, mely lelkét egy nő lelkéhez fűzi. „Testvér”, így hívja, azt a nőt, akit szeret.

*„Nem hódításra indultunk mi el
A végtelenből, — csak találkozásra,
Testvér, a mi testvérségünk
Ezért oly ritka, szép és drága.
Nem hajtottuk a lelkünket igába,
Egymás lelkét prédának sose néztük,
Szemmel nem vertük, szóval nem igéztük.
Maradtunk szabadok a szeretetben.
Maradtunk egyenlők a szeretetben.
Maradtunk testvérek a szeretetben.“*

Lehelletfinom érzés, a lélek tiszta lángja, melybe nem vegyít rőt füstöt az ösztön, ilyen eszményien elvont lelki szerelemre alig van példa irodalmunkban.

Szép és világító csoda számára a szeretet: hidat ver ember és ember között. És mindenüvé csodalátó szemmel tekint. Nem a nagy dolgok, eszmények sóvárgója; édes áhitattal dicseri a lelki szegénységet és a „csendes csodákra” ébreszti szemünk. Ilyen lenyűgözően gazdag csoda-birodalom a természet. A „*Vadvizek zúgása*” című kötete a havasok és a költő találkozásának himnikus megéneklése. A természet később is mindig visszatér költészetébe; szinte a népdallal rokon módon és gyakorisággal indítja el versét ihlető élményforrásként valamely természeti kép vagy esemény. A természetet azonban többnyire nem az impresszionisták hangulatfestő, szemléletnél megtapadó módján ábrázolja, nála a külső jelenség, a szemlélt valóság mindig valami jelentést hordoz, lelki eseménnyé alakul át. Havasi hajnalon, derengő félhomály rejti szobája tárgyait. De lassan éledni kezdenek a színek s egyszercsak az asztalon felmagasló csokorban „*gyöztelen megkékül az Encián*”. Eddig az objektív kép, a költő így folytatja tovább a verset:

*„Ó, Encián!
Így álltál felmagasló
Kék csokorban életem asztalán
Kristály-üvegben — és nem láttalak.
Mert derengés volt életem csupán
S nem láttam, csak alkonyi árnyakat.
Most megkékült, édes Enciánom,
Én édes és egyellen Életem. —
S látlak — bár alkonyodik mindenütt
A zivataros és véres világon!“*

A természet tükör: saját életének és az Istennek tükre. Az Istené, akiért annyi harcot vív költészetében, s aki ki-mondva vagy kimondatlanul szinte minden versében benne van. Kemény kézzel, jóságos, szent szigorúsággal győzri gyakorlat a költő lelkét, formálja, alakítja, gyúrja s mikor már szinte elviselhetetlen a szenvedés, megédesíti lelkét kegyelmével. A költőben néha lázadó, tagadó indulatok kélnek, de végső szava mindig a megnyugvásé. Isten a béke, a nyugalom, a pihenés, a csönd.

*„Én nem tudom,
Csak Te tudod a jót
Az örökkévalót.
Az egyesegyedül nekem — valót*

*Pihentess el magadban,
S ha túlhangos vagyok:
Tedd rám a hangfogót.”*

Igy él, szeret, csodálkozik és szoltározik a költő. És „lassan öszülnek az évek”. „Leadóállomáson áll” a posztján. És tudja jól, hogy ha jó az órváltás, a szívesen örzött posztot át kell adnia. Sok minden valóra vált, ami rábizatot, „boldog alázattal” távozhatott. A költő elment. A „temetkező selyembogar” kibontotta selyemköntösét s „lenge, lebegő lepkeként” szállt el a földről. Mi maradt belőle? Egy szép, nemes, áldozatos élet példája s ennek az életnek lírai naplója. Versek, melyeket az építész pontosságával alkotott „az építészfia”, a hangulat és gondolat egymásbaégett anyagából. Mint Déva várába Kőműves Kelemenné, úgy épült bele verseibe lelkének lírai vetülete: eszmeivé érlelt élete. A külső formával, rimekkel, ritmussal, versszakokkal nem sokat bibelődött; vízesésszerű omlással szakadtak ki lelkéből a többnyire jambikus ritmusra lejtő, a sorvégeken itt-ott fel-felcsendülő rimekkel köszöngető szabadversek, melyek az érzékletes, színes, gazdag és szemléletes nyelv szavaival bontogatták ki a hangulat páráiból a tiszta, ragyogó gondolatot. Költészete szerencsés szintézise az új magyar líra hangulati fogantatású stílusának és a nemzeti klasszicizmus gondolati, a belső formát mindig megőrző tisztaságának. Fejlődéstörténeti jelentősége, a mellett, hogy elsők közt szólalt meg az elszakított Erdély nyelvén, *Kerecsényi Dezsővel* szólva abban állapítható meg, hogy versei nyomán „a megriadt, bizonytalanságba vagy meredt ellenállásba kergetett közizlés ismét úgy vélte, hogy önmagára talált, a költészet pedig újra a legteljesebb ember- és magyar-közelbe került.”

Fényi András.

VÉGH GYÖRGY:

BALASSI BÁLINTHOZ

Hogy elkerült az álom éjszaka
s porlepte, régi könyveket lapoztam,
szemembe túnt komor szemöldököd
végek vitéze, jó Balassi Bálint.

Te vagy talán a szél, te jössz be hozzám
halkan lopózva őszi hajnalon,
talán az ősz vagy, ívelő szivárvány
a gyöngye nyár s a sanda tél között.
Ha hervadó mezők juhásza vagy tán
s bárányfelhőt legeltetsz lenn a réten
bocsásd meg azt, hogy munkádban zavarlak.

Ne hulljon most a lomb, szellő se lengjen
ne törjön ránk pusztító fürgeteg
S a lankadó vihar se bántsa Annit
nyomasztó álmából míg föl nem ébred.

Végek vitéze, jó Balassi Bálint,
tenéked is volt egykor Júliád,
s tudod mi az, hogy csöndes szenvedély.
Ha szél vagy is, el nem felejtéd őt,
ha ősz vagy is, merész nyaradra gondolsz,
s bárhogy sietsz, derűjét el nem éred.

Költöm, beszámolnék neked magamról,
ki voltam eddig és miket csináltam,
hajam milyen sötét s a félelem
hányszor hajszolta föl magasra lázam,
hányszor lestem bolondul és riadtan
a süllyedő-emelkedő higanyt,
s hány tüdőgyulladásról álmodoztam
okos barátaim gúnyos körében.

Beszámolnék neked, ha érdekelne,
ijesztő-gyötrő látomásaimról;

— a révületről egyszer könyvet írok —
s hogyan látom a csillagot s a holdat
és hogy vihar szeretnék lenni én is.
Végek vitéze, jó Balassi Bálint,
apám még él talán, de mint a gyermek
kaviccsal játszik s várakról beszél
melyekben Csipkerózsikája alszik, —
költő — s mégis azt mondják rá: bolond.

Anyámat ismered: szilaj patak lett
belőle, aki csöndes lányka volt, —
vak bércek álmodoznak róla mostan:
volt hadnagyok, kövévált hercegek.

Én is költő vagyok, huszonkétéves,
lány dallamok tudója, kósza lantos,
kiról nagy költőtársa mondta egyszer:
úgy él közöttünk, mint egy őzike.
Szelíd vagyok és Annikért rajongok,
de Annik mindig másokat szeretnek:
miénk a bánat és lemondás.
Végek vitéze, jó Balassi Bálint,
te őszi szél, kies mezők juhásza,
mikor leszek már dülő fürgeteg,
mikor viaskodom vak éjszakákkal?

Vigy el magaddal engem őszi szél,
vigy el: a sanda tél úgysem szeret, —
aranyló partokon, szeles hegyekben
hadd érjem el derengő hajnalom.

Vigy el magaddal engem őszi szél,
végek vitéze, jó Balassi Bálint.

Végh György.

G. K. CHESTERTON:

KARÁCSONYI DALOCSKA

A Kisdéd ült a Szűz öléen,
merő fény volt haja,
(Ó fáradt, fáradt a világ
s itt mégsincsen baja.)

Aztán a Szűz keblére dőlt
és csillag volt haja.
(Királyok közt is rátalált
a jóknak sóhaja.)

A Szűz szívére ráhajolt
és tűz volt már haja.
(Ó, fáradt, fáradt a világ,
de Ő az óhaja.)

S a Szűz térdén állt Jézusunk,
korona nőtt haján
s minden csillag felé rohant
azon az éjszakán.

Rais István fordítása.

HEGEDŰS ZOLTÁN:

A GYÜLÖLET

Alig pirkadt még. A harangláb alatt bagolyként ült meg az éjszaka; az udvarokat csend és harmatos levegő takarta. Az istállók felnyitott ajtaján sűrű, szagos pára gomolygott elő, bent a lámpa rebbenő fényében lovak dobogtak. Néhol pajzán nyerítés röppent át a megdült kerítéseken, a sötétbe romlott, pöttömnyi tót házak felett. Szekeresek vakarták fényesre a lovak domború farát; éles drótkéféjük sercegett és porzott.

Egyszerre a faluvég mögött felhasadt az égbolt: a napkorong szétverődő fénye átrohant a darvadozó tetők felett és a Krivány oldalában alvó bükkös lombjai közé zuhant. Nyomában széles, bíborló folt tátongott az erdőn.

A falu mozgolódni kezdett. Csikorgott a kút kereke; álmosképű emberek locsolták szembe magukat a vajúba csobogó, bőrsiklandó vízzel. A kocsmá vaspántja felcsapódott; az ivóban a reggeli söprés nyomától volt nedves és sávos a padló. Gyuro, az öreg fuvaros megjelent az ajtóban és ezzel hivatalosan is beállt a reggel.

Hangos aggyonistenére bizalmaskodva válaszolt a kocsmáros.

— Rossz bórben vagy! — és a pult mögé csoszogott ásitozva, hogy a pálinkát kimérje.

— Hát hogyne. Mer megen rám ült a macska, — mondta a másik kedvetlenül.

— Lám, még elvisz az ördög.

— Hogy vinne el téged — volt a hegyes válasz, — de engem nem, mer én házasodom.

A kocsmáros helyeslőn hümmögött. Gyuro macskáját ismerte már az egész falu. A macska, de nem is macska, borjúnagy fekete kandúr az, nem tisztességes helyről jött; mert nappal nem látta senki. De éjjente mihelyt az öreg bevágta magát az ágyba, aztán a pipa után egy-kettőt az álomból is szippantott, megjött ez a fene dög és dorombolni kezdett. Ez meg olyan, milyet az asszony tesz, ha legény babujgatja. Nó, már az öreg Gyuro is kinyujtotta a karját, hogy füle tövéen vakarja a macskát, de már az fel az ágyra, és rá a Gyuro mellire! Sípolt, hörgött a vén ember, majd meg felriadt. A kandúr meg eloszlott, mint a köd meg a lidércnyomás.

Tartott pedig ez a dolog, mióta annak módja szerint, pappal, siratókkal temetőbe kísérte Gyuro a feleségit. Sokan a megholtat gyanították a macskában; a vének sűrűn lefetyeltek, mert hát csudálatos is az, hogy egy asszony egyenesen kandúrrá legyen, ha meghal. Özvegy Tepláné aztán azt ajánlotta neki, hogy házasodjon. Még meg is ringatta magát a

vén ember előtt. Szemre való volt, bizony, özvegy Tepláné két házas fia mellett is. Hajlott a szóra Gyuro annál inkább, mert hitte szentül, hogy asszonnyal a házban még a megbabonázott macskát is kívül lehet rekeszteni.

Özvegy Tepláné háza ott állt mindjárt a Gyuróé mellett a faluvégén. Kicsinyt már meg is dült, ohogy a kaptatóra támaszkodott vak felivel. Rozzsal vetett földek feküdtek arra. Mögöttük az erdő, bükk és fenyő tarkán, de már az első mohasipkás szikla után, a faluvégre jól odalátszott, csupa sötét, rozsdás derekú fenyő borította az eget az áldástalanul mély és göröngyös szekérút fölött. Arra jártak el a szekerek minden reggel.

Nem Gyuro volt az egyedüli, aki szemet vetett az asszonyra. Volt neki egy haragosa, az is özvegy ember: a Janó. Káplár volt a háborúban, tartotta is a rangot, csak már a bajusza nem állott olyan hegyesre, mint azelőtt. Vagy öt házzal lakott lejjebb Tepláné során. Ez a Janó egy megátalkodott ember volt, ez ahol megjelent, ott már nem kellett félni, hogy nem csúszik valakinek a pálinka, olyan jókedvet tudott csinálni. Mesélt ez a Janó napestig, tréfált az asszony néppel, de persze azért már megöregedett. Hát Janó meg Gyuro nagyon fejszére kaptak egyszer hajdanán, csak úgy négy szemkőzt fent a Kriványon, hogy vérükben találtak rájuk másodnapra. Azóta sem váltottak szót, csak lesték, hol foghatnak ki egy a másikon. Törték is a borsot sűrűn egymás orra alá. Már ekkor járta a híre, hogy beköti Gyuro nemsokára a lovát özvegy Tepláné istállójába. Janónak se kellett több! Sajogni kezdett a forradás a fején, melyet egyszer Gyuro befakasztott. Csak nem bírta nézni, hogyan kerülgeti Gyuro a Tepláné udvarát; hogy kelletőzik az özvegy ennek a majomnak. Mert magában csak így nevezte Gyurot. Nagyon világfiás szavakat tudott a Janó kitalálni, ezért is szerették annyira, különösen a fehérszempesek. Nem hiába feküdt hasmánt a tiszturakkal három évig a lengyel mezőkön.

Ma reggel dühös kedviben volt. Előhozta a lovakat, mert szekerezett ő is a hegyekből; feszített, csatolt mogorván, fejit leszegve. Közben azért laposakat pillantott a Gyuro udvara felé. Az meg hasonlóképp tett-vett. De ő meg Tepláné udvara iránt pillantott. Özvegy Tepláné surokáló kis papucsban és csak úgy alsó szoknyában előcsoszogott az udvarra és hunyorgott a fényben. Hát olyan édesen hunyorgott, olyan begyesen forgatta a nyakát, hogy Gyuro szíve hangosan megdobbant.

— Jaj! — kiáltotta csilingelve özvegy Tepláné, — jaj! — Ezzel össze is kapta alsóját és eltűnt a tyúkketrecék mögött. Már erre csak megdobbant a Janó szíve is. Fene értette ezt a dolgot, hogy mért nem vette ő észre előbb ezt a Teplánét? Kidőfte volna a hátát a szemivel Gyuronak, ahogy az állt ott sugárzó képpel az asszony kerítése mögött.

Igy ment ez hetekig. Az asszony hamar észrevette, hogy

két férfi is kerülgeti már a küszöbét, melyet gondosan sűrölt naponta; húszért festéket is vett rá a bodegában, hogy csak úgy sárgállott és fénylett. Nagy gonddal tartotta a házatáját is özvegy Tepláné és bizony beküldte légyköpte öreg tükrét is egy szekeressel a városba, hogy megezüstözzék. Gyuro már nagyon sürgette volna a dolgot; a macska is erősen rugdoshatta az oldalát, ahogy teltek a hetek, mert esténként csak beállt Tepláné udvarára, aztán nem sok szó, megfogta a munka végét. Özvegy Tepláné most már nem volt olyan szíves hozzá. Janó is be-betekintgetett hosszan, lopakodva az udvarra, megállt a kapuban, el is beszélt Teplánéval erről meg arról. Gyuro csapkodta az ajtókat a szomszédban, hogy csak úgy ugrottak ki a sarkokból utána.. A két férfi mind dühöttebben forgolódott az özvegy körül; legszívesebben a szoknyájára ültek volna, hogy elmarják egymást. Hej, de megpirosodott özvegy Tepláné arca; elfelejtette az, hogy tíz tele is már, köszvény szagatja a derekát! A surokálást is elhagyta, emelgette már bizony a lábát finoman, mint a papkisasszony. Még kacarászott is Janó tréfáira, trillázva, mint az énekesmadár, csak éppen rekedten. Meg aztán voltak neki még holdogult ura idejéből szép vásári kendői, azokat is magára rakta.

Janó sem röstellett segítségére lenni az asszonynak. Gyuro morgott, Janó dörmögött, fojtogatták egyik a másét tekintetükkel, de ki nem fordultak volna az asszony udvaráról, míg ott van a másik, egy vakító arany hegyért sem. Özvegy Tepláné csak ölbe tette a kezét, aztán szépszóval tartotta őket. Azok tátott szájjal hallgatták és merengtek a szemüket, hogy szinte káprázott. Meg hol itt, majd ott hintázta meg a derekát az asszony, és ha a két férfi nem süketül bele a szerelembe, hallották volna, milyen nagyokat ropog ilyenkor özvegy Tepláné dereka. Dehát gyűlölte egymást a Gyuro meg a Janó; el nem viselhette volna egyik sem, hogy a másik kaparintsa meg az asszonyt. Hát dolgoztak. Ha az egyik befestette az ablak fáját, a másik bizonyára a kerítés helyére ütögetett új karókat. Gyuro, vén fejével, a ház tetejére mászott, hogy a csurgó ereszt javítsa ki; Janó könyökig merült a disznóólban, hogy felsúrolja és megtoldozza a kirohadt hídlást. Így ment ez több egy hónapnál. És már nem csak a ház körül. Szekereztek a városba özvegy Tepláné csirkéivel és malacaival. Siettek a messzibb vásárookra, vettek Teplánénak bőrárut, mert ez már azzal is kereskedett; ácsorogtak félnapot egy kiadósan tejelő tehénért, hazahajtották. Ette őket a szerelem meg a féltékenység. És rogytak össze, úgy dolgoztak az asszonynak. Ugyancsak felvirágozott özvegy Tepláné háza.

Gyuro sem panaszkodott többé a macskára; Janó is belebámult olykor a kút aljába, ha itatta a lovát. Dehát csak az kellett, hogy csüggedjen valamelyik! A másik mindjárt is sietett, kedveskedni vásárfiával, egyébbel az asszonynak.

Hát persze fellángolt rögtön a másiknak is a kedve. De azért, ha nem voltak szeme előtt egyik a másiknak, kívánták egymást a pokolba; esküdözött Janó, kapja csak kézbe az öreg majmot, beszakítja neki a fejét. Persze ezt csak úgy pálinkásan kiabálták a kocsmában, mert féltek egymásba kapni az asszony miatt. Tepláné ki is jelentette, nem tűri az ilyesmit. Egyébként keservesen megdolgoztatta őket.

A nap már előregedett az erdők fölött. Nyár volt. A Kriványra futó szekérúton fenyőtuskék meg gyantáshasú tobozok heverték, mint egyetlen hosszú, rozsdás szőnyeg. A kerekek huppanva csúszkáltak rajta. Hatalmas fenyők sűrűsödtek fölöttük; tühegyeikkel élesre karcolták a levegőt és ragyogóra a napsugarat. A szellő reszketve és sután gurult le a keskeny levelekről és alig imbolygott akár a fák hegye is. Itt ott bevart a napsugár az aljra, tétován röpködött a csupasz törzsek körül. Bokrok már nem voltak a távoli környéken sem. Rozsdás avar és moha villant fel bíborszínekben, mint nehéz sebek, ahol megnyílt az erdő két széthajló fa nyomán és becacagott a kavargó nyári ég.

A hegy horpaszán lecövekelték a szekereket. Szénát hánytak a lovaknak és pálinkás butykosért matattak a szerderékban. Leültek, falatoztak.

Gyuro meg Janó jó messzi egymástól. Egy egérképű legényke már nem állta, csak vihogott, csak példálózott a többieknek. Persze azok elértették. Hangoskodtak. Fogyott a pálinka, nőtt a jókedv. Kérdezték Gyurot erről-arról, macskáról, asszonyról. Gyuro nagyokat ivott és bölösen hallgatott. Csak a félszeme sütötte Janó képét. Janóé szintúgy. Egyszerre felrikoltott az egérképű, mint akit már csikóra ültetett a pálinka.

— Mán pedig, akire macska ül, azt viszi is az ördög.

— Vagy üti a guta, — toldotta meg Jano.

— Hogy megüssön téged! — kárhoztatta el magát az öreg Gyuro és felállt. Jano is felugrott mint káplár korában. Hú, ezek megszólaltak egymásnak! A többiek hallgattak, szorongtak. Még a szellő is elült valahol.

— Akit pedig a guta kerülget, az nyisson eret, — vágta vissza Jano.

— A tiedét, — mondta Gyuro.

— Azt meg kén próbálni.

— Meg. Hadd tegyek rád kézjegyet megen...

Jano elvörösödött. A fején még ott virított a régi hegedés. Egymás szemébe akaszkodtak. Fejszét fogtak. Az emberek elhúzódtak. Még a lovak elől is elhúzták a szénát, hogy ne hersegenek. Ők ketten halkán, erővel beszéltek. Nézték egymást. Álltak. Hátrább már zúgolódtak a türelmetlenek.

— No!...

— Az apád!

— Mi lesz, hé... üss már!!

Ők ketten nem mozdultak. Szemük sem rebbent. Rövid

fejszéküket maguk előtt tartották; a fejszék foka néha összeverődött, ilyenkor élesen felcsendült a kemény acél. Hátraugrottak, megmeredtek. Lábuk megeresztett és lassan, nagyon lassan imbolygott tova a síkos túhegyű avaron. Mohó, égő tekintettel figyelték egymást. Ovatosan, lassan közelebb kerültek. Ha Jano jobbra tett egy lépést, Gyuro balra. Már hatszor fordultak így körbe, anélkül, hogy egymásra csaptak volna. Talpuk, mint a kígyó, nesztelenül csuszkált a földön. Akkor Jano fejszéje kiugrott és lecsapott. Gyuro fejszékét találta és elpattant. A két ember szétugrott és zihálva, verejtékes arccal közeledett egymáshoz megint. A fejszék most már élénkebben mozogtak. Gyuro támadott, alulról csapott fel, Jano macskamódra elhajolt, visszadől, lecsapott, de Gyuro hozzászorult és a fejsze a levegőbe akadt. Karjuk összeakaszkodott. Rettentő erővel, megmeredő testtel ragadták meg egymást. Válluk megfeszült. Így forogtak hörögve vak dühvel körbe és újra körbe. Szétugrottak, lesújtottak. A fejszék acélja szikrázott. Tátott szájjal, megzsugorodva, lassan, megint végtelen lassúsággal közeledtek.

A körülülők megborzongtak minden fejszecsapásra. Fejükbe vér szaladt, szemük előre düledt. Amikor a két ember szétugrott és megmeredt a földön, kiszaladt belőlük a levegő, felsónajtottak. De léleketüket is elfojtották, mikor azok közelbe értek.

És azok újra egymás felé hajoltak. Fejszéküket élével előre, messze maguk elé tartották. Fejüket mélyen válluk közé húzták. Oldalra fordultak. Topogtak. Ide-oda csuszkáltak csigalassúsággal. Egy perc a végtelen idő. A levegő megrekedt, fülledt lett. A két ember megmerevedett. Szemük sem rebbent, majd kiszakadt. Lábuk megállt. Karjuk mozdulatlan maradt. Hosszan egymásra bámultak, nézték egymást. Ki tudja min járt az eszük? Egyszerre potyogni kezdett szemükből a könny. Kiegyenesedtek. Fejszéküket messze hajították. Sapkájukat földre verték. Felrikkantottak és összeölelkeztek. A lovak vidáman nyujtogatták a nyakukat a széna után. A szellő meglengette a fák tetejét. A körülülők bámultak. El nem képzelhették, hogy mi történt.

— Nem tudlak én megütni, Jano!

— Én se meglékelni téged, Gyuro!

És kifakadtak keserűen. Panaszkodtak egymásnak, szidták Teplánét. Micsoda csúf boszorkány az, nem kellene nekik a világ kincséért.

Dehogy törődtek már özvegy Tepláné megbízásával, mit vegyenek neki a vásárban. Beültek ott a kocsmába, vigadtak. Ölelgették, szorongatták egymást.

— Nono — mondta Gyuro, — csak nem ölelsz meg egy ilyen öreg majmot?

— Dehogy vagy majom, dehogy — kiabált áradó örömmel Jano, — dali ember vagy te.

— Te is fiatal vagy még, — szaladt szét a meleg mosoly

Gyuro barázdás arcán, — olyan legény, akár csak káplár korodban.

— Jól járt volna veled a vén Tepláné.

— Veled még jobban egy ilyen csúf boszorkány.

— No de minket se lát többé a rusnya.

— Engem nem! — vágta ki Gyuro és gyanakodva Jano arcába nézett.

Egy pillanatra csend feszült közójük. Az asztal fölött egymásra meredtek. A pad alatt fejszójüket tapogatták.

— De engem sem! — vágta ki végre Jano keményen.

Erre megenyhültek. Sorba állították az üvegeket a korcsmaasztalon.

— Mint káplárkorodban.

— Mint legénykorodban, Gyuro. Mert te voltál a legény.

— Bizony inkább te.

De ezen nem vesztek össze. Nem erőltették. Ittak. Öreg estében indultak haza. A falu már aludt, mikor beértek. Csak özvegy Tepláné házán füstölt még a kémény. A konyhán disznóoldalas fortyogott zsíros levében. Jano kedvenc eledele. Tepláné szíve körül járta a meleg, olykor kicsapott a nyakára, meg a háta közepére. Választott ő már ma estére. A Janót választotta. Káplár volt az a háborúban, hiába!

A két ember csendesen elment a ház előtt. Lentebb megálltak. Jól belenéztek egymás arcába.

— Hát most hova?

— Hát haza!

— Áldjon Isten, Gyuro!

— Áldjon Isten, Jano!

Ezzel elváltak és hazafelé tartottak. A kapukat keményen bevágták, aztán csendesen kinyitották. Úgy lesték egymást. A falu aludt, vak sötétjében imbolygott a csend. Csak a toronyban huhogott olykor egyet-kettőt valamely bagoly. Gyuro és Jano egymás felé meredtek. De nem szóltak át. Özvegy Tepláné kéménye lassan kihűlt. Ablaka pislogott néhányat és kihúnyt. Csak a két ember állt kitarтоán a kapu előtt. Még pipára se gyujtottak. Ez pedig nagy dolog volt náluk.

Hegedűs Zoltán.

VIDOR MIKLÓS:

HANGULATKÉP

A lombok búsan bólogatnak,
árnyékba süllyed el az asztal.
Két szárnyát behúzza az ablak,
a kertrács tört szirmot vigasztal.

A lugas is a csöndbe pilled,
fejemet tenyerembe hajtom,
lassan, mint öngyilkos a víznek,
az ég felé meg y már az alkony.

Az ákác törzse összeborzad,
ágán már ott kutat az este,
fészkébe rakja már a tollat
lassan beléhull majd s leesve

az ágközők közt egyet villan
egy hulló csillag s fénye fájón
úgy ül meg homlokráncaimban,
mint százéves szomorúságom.

Kocsis László két versének az ad különös jelentőséget, hogy a „Kolostori csend“ ferences lelkületű költője most lett ötven éves. Csendes, bensőséges jubileum, egy állandóan felfelé ívelő pálya pillanatnyi állomása, amikor a költő és az olvasó hátrafordul és felméri a megtett utat: szelíd, hullámozó dunántúli táj, a maga utánozhatatlan színeivel és dallamával; a pécsi katedrális, melynek tetejéről el lehet merengeni önmagunk és a világ dolgairól; lent a nyüzsgő emberi tömeg, sok nyomorúság, szépség, melyet a részvét és a szeretet hangjai enyhítenek.

A HÁROM CÉHMESTER

Mester volt apám, de ők a céh
 Ősz mesterei voltak hárman.
 Céhmesterség már csak templomé
 Maradt a hulló rossz világban.
 Pusztuló céhnek bús ágai,
 Őreg gyümölcsök korhadt korban,
 Nevetség másnak, nekem mai
 Veszett időnkben tiszta dallam.

Ti vagytok a divatnélküli
 Ősiség, mi tart s tartja vállunk.
 Rába rombolja bár s elnyúvi
 Ősrégi, ősi tartományunk,
 Ti tartjátok a zászlórúdnak
 Keresztjét s a kereszt megváltó
 Jele ellen kik háborognak,
 Ti vagytok ellenük a zászló.

Jöjjetek reggel, hús harmatban,
 Harmatos volt ráncos arcotok,
 Megfürdött a vasárnapi napban
 Szemetek is s ettől ragyogott
 Szavatok, a szó, a kurta hang,
 Ettől lett arany köszönéstek,
 Valami messzi bús nagyharang
 Hangja rezgését őriztéték.

Úgy vártunk, mint a három királyt.
 Csakugyan királyok voltatok.
 Csörötnekről jött a Gál Mihály,
 Az alvégről András ballagott,
 A nagy keresztnél a pap-utcán

Jött Dani Vince feketében...
Apám mindig a kiskapunál
Fogadta őket vendégképen.

Ők voltak nálunk a vasárnap,
Az Isten-titok hírnökei,
Kiknek papunk is parolát ad,
Ha átmentek őt köszönteni.
A templomban ők voltak rangban
Elsők, nélkülök megállt volna
A nagy mise, gyertyák gyujtatlan
S bor nélkül marad az ámpolna.

Fontos mesterség, Isten dolgát
Ők rendezték vén papunk mellett,
Arany tányérra fehér ostyát,
Tömjéntartóba tömjént tettek,
A krajcár-gyűjtő bársony perselyt
Ők vitték, rázták, mint a rózsát
S minden krajcár mint szírom pergett,
Nem is szírom, inkább adósság.

A régi céh, a szent mesterség,
Az Isten-szolgálat bajnoka
Volt az a három céhmester... rég
Kakukfű nőhetett hamvukra.
Tán igaz se volt mesterségük.
Isten-szolgálat, ma már hol vagy?
Úgy nézem én is tűnő képük,
Mint nézi éj a fogyó holdat.

PASSIÓ

Kezdődött Urunk szenvedése
A kóruson. Apám intett.
Az áhítatba, csendességbe
Hegyeztük fagyos füleinket.
Oltár előtt papunk karszékben,
Előtte fehér lányserег,
Fekete az asszonyi népen
S padokban gyászos öregek.

Kezdődött a szenvedés. Talán
Övék is, egyenkint, külön.
Jézusi szó búgó dallamán
Hegedt a seb a szívükön.
Borzongtak az ártatlanságon,
A hamis tanúk ha szóltak,
Pilátus volt ott, nem Nagy Gábor
S valódi volt a csatlós had.

Mindent láttak, mindent éreztek.
A szomszéd bizony Kajafás.
Sovány földjükön kis keresztek,
Sok száj s kevés az aratás.
Hátukon az a korbács csattant,
Ki Jézus testét vérezte,
Kezüik arcukat mint a rokkant
Tapogatta, nem véres-e?

Síró szemük csupa viola,
Viola-jóság életük
Érezték, a gonosz rabolja.
De azt is látták, felettük
Tündökölt Urunk szenvedése,
Tiszta viharként tündökölt
S úgy hullong rájuk Krisztus vére,
Mint dicsőséges fényzőn.

IJJAS ANTAL:

KÜLVÁROSI ÉJSZAKA (1931)

REGÉNY

Szép, hideg téli nap volt, a levegő tiszta mint a kristály, a napsütés átlátszó jeges arany. Menni hosszú-hosszú fekvés után, felvászorogni három emeletre és úgy tenni, úgy tárgyalni mintha rendben volnék, irtózatos volt és kimerítő. 1931 december 23-a volt. Utána hazamentem és csak másnap, karácsony estéjén keltem fel és elmentem — éjfélt mielőtt — a kávéházba. Az nyitva tartott ezen az éjszakán is.

Ez tehát karácsony csodálatos éjszakája itt, és kiűn lágyan vizes pelyhekben esik a hó. Az utcák feketén s üresen fénylenek, a szél néha sodorni kezdi a havazás sűrű, súlyos és nedves fátyolát, a hófátyol elsöprődik a kávéház függönyözetlen ablakai és üvegajtaja előtt, az utca fényei aranyvörösén ragyognak a hó és víz hálóján át. S a rádióban egy Pa-lestrina-kórus.

Hangjait a kölni székesegyház gyermekkora éneklé bele a rádió-antennákról szétvillanó rezgéskörök trillióiba — az antennák gigantikus acéltornyai lágyan himbálóznak magasba futó drótköteleik között az éjszaka és a lég tengerében — s ezer és ezer voltokkal üzenik szét a zengő hangdobozoknak a karácsony énekét. A mélyen és maróan édes hangok kataraktája átítatja a kis kávéház fényét, füstjét s a fogasokon lógó száz újságot, amik közt mi régi, megátalodott törzsvendégek, még ezen az éjszakán is ülünk.

Furcsa egy társaság ez itt a villanyfénynek kék cigarettafüsttel átszótt arany vizében, ide verődve össze, mint valami bizonytalan és vert sereg. Csak a Tanár Úr hiányzik. Zöldarcú, vékony, ijesztően bizonytalan emberke, kopott, megható és neveléses eleganciával öltözve, mindig pontosan éjfélkor bukkan fel az éjszakából, szeme — két merev, nyugtalan fekete fényben égő és pislogó gomb — áhítattal bámulja meg a három pincérleányt. Negyven- vagy talán ötvenéves ember. Francia lapokat olvas és az ördög tudja, kicsoda. Legtöbbször azt hiszik róla, hogy francia nyelvmester, de honnét jön mindig éjfélkor? Csillag úr, a silentiumra ítelt ügyvéd, akit valami zavaros ügye miatt fosztottak meg az ügyvédgyakorlattól s meg szokott fordulni ilyen helyeken, azt állítja róla, hogy afféle alportás egy zugszállóban. És éjfélkor leváltják.

De még nincs itt, még messze van az éjfél. S a rádió zeng, a hangszórót odatették a kályha melletti asztalra, hogy ott énekeljen, kristályt és aranyat ontva, piszkos kis emberéletek felett s a liturgia csillagos egének karácsonyéji boltozatát vetítse a cigarettafüstről keserűre és piszkossárgára pácolt kávéházi mennyezet helyére. Dehát, ki ismeri itt a győ-

gyөрü és rettenetes Izaiás havanegyedik fejezetét? Nincs nálam a magyar szentírási szöveg, hát megpróbálom utánazengeni az ének latin sorainak, dadogva barbár nyelvemen:

„Ó, majd ha széttöröd magad körül az Ég
zárait és alászállsz;
akkor, majd szétfolynak a hegységek teelötted,
mert te valóra váltasz minden csodát, amire várunk,
... És örökkön öröktől fogva
nem volt szem, amely látta volna
és nem volt fül, amely hallotta volna,
mi az, amit te készítettél
azoknak, akik Tereád várnak!”

Ez az advent negyedik vasárnapja után való csütörtök breviáriuma lectioja s a szívem görcsös lesz és nehéz. Mi az, amire én várok itt, magányban és könyveim közt csavarogva, mint füledt ingeket váltogatva magam körül hónapos szobám parányi zugát, a könyvtár folyóirat-olvasótermének faberakású falait és ezt a fantasztikus kávémérést, fantasztikus embereivel. Jobbvállam csúnyán ég néha odafent, — valószínűleg tüdőcsúcshurut lesz. S ha nem esnék ilyen nedvesen a hó, sétálnék egyet éjféli miséig.

Es ekkor így szól hozzám a fekete Bözsi, az egyik kiszolgáló kisasszony:

— Tanár úr, kérem, a főnök úr vendégei lesznek egy teára!

S leteszi elém a teát kopott alpaccatálcán, rumot és tea-süteményt. Mellettük aranyzinórral körülkötött fenyőág, igazán csak néhány tűlevél, „a személyzet karácsonyi ajándéka”. Nagyon kedves, és szórakozottan, a gondoktól félig álomban, adok neki húsz fillért.

— Na mi az fiam?

Ezt kérdem. A lány zavartan mosolyog, nem tudja, mit vár, de én tudom. Egy jó szó alamizsnáját várja, mert ő is egyedül van, mint mindnyájan itt, s tudjátok meg: az asszonyi lélek, titokzatos zárait könnyebben felnyitja a magány, mint a miénket. De az én arcom hideg és merev, — vajjon mi közöm az ő magányához és bánatához?! Ki ad jó szót nekem. kivert kutyának? S a lány elmegy.

Es ekkor felharsan a hangszórón Izaiás próféta jövendölése, amit az éjféli misén fogok hallani majd:

„Tudd meg, hogy először rabságba esik Zebulon és

Neftali földje,

de azután újra tisztességre jut,

... Mert fiú született nekünk, gyermek adatott nekünk,
Akinek vállain az uralom palástja

S a nevei ezek:

Tanács. Erős Isten, Jövendő Atyja,

S a Békesség Királya!”

Már bánt, hogy oly rideg voltam. S a harmadik asztaltól átjön Stark úr. Stark úr ügynök, komor, éles redőkkel át-

szántott öregedő férfi, de valamikor rabbinövendék volt, latinul is jól ismeri a szentírási szöveget és még most is sokszor olvas mazoréta-szövegeket az asztalnál, ahol tilalmas ételeket eszik. Modora éles és biztos, az egész ember érdes, akár a ráspoly. A felesége, aki miatt annakidején otthagya pályáját, elvált tőle, ő pedig letört és évek óta ügynököl.

— Milyen szépek latinul is! — mondja rekedten és valamira teszi a kezét. Héberül mondja az ének mellé a szöveget s a hangja mély és keserű. A keze remeg és remegnek a lábai is, ezek a szegény lábak, amik Jeruzsálemtől Madridig és Budapestig futottak, gőg, fájdalom s évszázadok között. Én nem válaszlok; minek? Az én magános és kóbor szívem is énekel itt titokzatos éjszakában, kétszáz méter magas, rugalmas acéltoronyvázak énekelnek a földgömbön és ringanak az éjszakában, s az ősi Nép egy fia csak mondja, mondja, nyers, sziszegő, érdes és monoton nyelven a vágyat a Megváltóról. Az éjszakai zsolozsmát kórusban mondják szerteszét a földgömbön, szerzetesházakban és karmelita apácák kolostoraiban.

A rádió elnémul, az ajtó nyílik és belép a másik tanár úr. Szenzáció! Ma már féltizenkettőkor megérkezett. Megérkezett, csupa lucsok a kis öreg a hótól és köszön áhítatosan és alázatosan a kiszolgáló lányoknak.

Ezt adja szegény borralaló helyett, de mind szívesen fogadják, még a hideg, büszke és szép Myra is, — úgy libeg tálcáival a kopott asztalok között, akár egy száműzött tündér; szőke, tudatos és jeges kis szépség, kiszolgálókisasszony volt a legnagyobb pesti áruházban, de kivágták, ma ő szolgálja ki a zöldarcú apró gnómot.

A rádió hallgat, de Csillag úr és a tulajdonos erősen kutatnak, hogy mit találhatnának a világűrben. És ime, kiderül, hogy van M. S. a világhírű hegedűművész, aki most tért vissza az indus gyarmatokon tartott körútjáról, hangversenyt ad, mintegy ajándékkul, karácsony éjszakáján Hollandiának, a hilversumi nagyadón át.

S elkezdik csavargatni a rádió korongjait.

Én türelmetlen vagyok és menni készülök, soha nem érdekel a hegedűszó és szeretnék ott lenni a mise kezdetére. Már nyakamban van a sálam, amikor megszólal a hegedű. Velem együtt már többen is idegesen készülődtek, de ők is visszaraknak mindent a fogásra és leülnek.

Mi az a varázslat, ami megtölti aranyával ezt a füstös odut itt, ahova olvasni és enni járunk, idegesen, éhezve és mégis étvágy nélkül, azért járunk ide, hogy társaságban legyünk és mégis egyedül. Egy varázslatos, idegen madár éneke a hilversumi stúdióban és a hangja: kristályt és aranyat ont a könnyre és a genyre, ami felgyűlt a szívünk mélyén.

Ki mondja el, mit mond a hegedű? Mindenkinék mást mond. Nekem ime ezeket mondja:

— Tudd meg,
hogy amint írva van a karácsonyi vigilia primájában:
5199 esztendővel a Világ Teremtése után, és 2759 éve
a Vízözön óta,
2015 évvel azután, hogy Izrael Népe kivonult Egyiptomból
a 65-ik évhétben Dániel jövendölése óta,
a 194-ik Olimpiász alatt és 752 évvel Róma alapítása
után,
Augustus császár uralkodásának 12-ik esztendejében,
amikor béke volt az egész Földön:
Jézus Krisztus, a Fiú és örök Isten, meg akart testesülni,
A Szentlélek fogantatása és a Kilenc Hó letelte után
Betlehemben, Juda törzséből, Máriától, A Szűztől.

Az ember körülnéz, mintegy álomban. Miért oly komor és keserű Csillag úr ebben a pillanatban? A labkére nincs kifizetve és hitelbe eszik itt, de azért máskor vidám szokott lenni. Oh, nem! Az a világ terheli meg, amit ez a Születés hozott a földre. És Stark úr ott áll a márványasztal mellett. Héberül beszél: Izaiás próféta egyik jövendölését mondja ebben a zenében. Pedig ez a zene nem más, mint könnyű és édes dallam, oly könnyű és édes, mint vízbe hullott falevél és amint átszáll az éjszakán a sötétben kivilágítva égő városok felett a táviródrótok fázó hárfái felett: ama könnyű és édes bájt lebegteti, amit az asszonyi kéz hozott ránk. Akik itt vagyunk, mind egyedül vagyunk, asszony egyikünk életében sincs. És mégis, milyen különös csoda: mind érezzük, hogy volt életünkben asszony. Olyan hiány ez mindnyájunk életében, amit nem tölt ki asszonyi mosoly — amit csak az tölt ki, aki a földkerekség minden vágyát van hivatva be-tölteni.

Szegény „Tanár úr” — úgy sír, mint valami elhagyatott kisfiú. Zöld, epés és különös gyermekarcán csak úgy csurognak lefelé a könnyek. Csak most látszik, mennyire vén és gonosz ez az arc. A gyenge gyerekec maszkja mögül elő-tűnik az emberi romlottságnak valami feneketlen örvénye. Ki ez az ember? És miért váltotta ki belőle ezt a görcsös konvulziót erre a lágy, szerelmes zenére? Nem lehet meg-tudni sohasem!

Künn esik a hó. Olyan súlyosan söpri a szél, mint az esőt és én készülődtem. Készülődöm, mert karácsony éjszaka-ján nem lehet kibírni a Hangnak ebben a varázslatában s ebben a hatásban, amit itt, körülöttem kiváltott. Senki sem tudja, hogy az Örök Igéret kincseit mulasztotta el, csak én, és kilépek az éjszakába. Öt perc mulva éjfél, velem szemben aranyvörösén égnek a Mester-utca lámpái a nedves szél áramában. Karácsonyi otthonok fenyői az emeleti ablakokban és:

„ne féljetek Júda és Jeruzsálem, holnap eljő hozzátok
Ő és veletek lesz örökké!”

(Vége.)

Irta: *Ijjas Antal.*

HOLLÓ ERNŐ:

VERSEK

TÖRTÉNELEM

Mint nyargalászó vad lovak,
kik az őszvégi fák alatt
kicsit valószínűtlenül
és misztikusan hajtanak,
úgy jó, jó a történelem,
szilajon erre nyargal át,
fölveri falvak benuól
közönyét s tanyák udvarát.

Be boldog, ki távozni tud
a mély történelem elől,
a soha meg-nem született
ember, aki füvekre dől
elbujtatott vidékeken,
nem hall, se lát, ha zúg a szél,
álomba húzza karjait
egy szétágazó fagyökér.

Az volna élet, igazi!
sehol-sincs élet. Az idő
alatt veszedelem kotor
s elrejtett tájon is kinő
a történelem, vágatató
lovai szállnak mindenütt
s ki egyszer rájuk ébred, az
örökre ott nyargal velük.

Menthetetlen napokban és
káprázó szemekkel, vakon
a történelem lovai
vágatnak el az utakon.
megbabonázott légiók,
szaladnak a világon át,
alattuk tűz, fejük felett
szél jár s hordja füst-záporát.

ZSÖGÖDI DOMBOKON

Behorpadt, öreg dombokon
járkálók, bujdosol a nap,
felhők között, a hegyeken
köd jár esőszag és harag.

Mély álmú sziklaszirteken
gyomok és füvek kúsznak át
és megölelik csöndesen
a szerteszésztört és nomád

köveket, az egyhangú és
csupaszig telefondrótokon
a szél dúdolgat és zenél
halkan, szinte andalítón,

dalol a fű is, meghajol,
mint gazda előtt a cseléd
és mindenfelől talyiga-
virág kacag rám s margarét.

HAVASI GYOPÁR

Kristályos virág, áll a napban,
gyönyörködik a sugarakban.

Szirmaít széjjel teregeti,
és színeit meglebegteti,
mint báli hölgy drága ruháját,
csak lobogtatja szép virágát,

pedig szerény ő, hófehérke,
mégis sokan harcolnak érte

a sziklaszirteken keményen,
ijesztető kő-törmeléken,

ahol testvérként a halállal,
a ragyogó szépsége szárnyal,

vad mélységek fölött, hová csak
a természetnek papja láthat,

áll s míg visszhangot ver a mélység,
szirmaiban nem a kevélység,

de a büszkeség őzri várát
s ha szó hagyhatná el virágát,

azt mondaná: ez ám az élet,
nem a cifrázott kerítések

alatt, ékes virágagyakban,
hanem itt a tetőn, a napban.

hol fenyőfa, más virág sincsen,
s egy oltalmazó van csak, Isten.

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

«IFJÚ SZÍVEKBEN»

SZÉLJEGYZETEK EGY ÚJ SZLOVÁK ADY-FORDÍTÁSHOZ

A középeurópai népek viszonyának alakulásában mindig különös szerep jutott a kulturális tényezőknek. Amíg a napi politika eseményei, különösen az utóbbi évtizedekben, sokszor lazítottak az évszázadok erős kötelékein, a népek kulturális életében, a szellem világában a megértés, szeretet hangja kerekedett felül. A kívülálló ember nem vette észre ezt a kettősséget, a politika és a szellem sokszor külön életét a két nép viszonyában, mert hiszen az utóbbi sokszor csak a mélyben hatott, vagy mint láthatatlan kapocs a nemzetek között. De állandóan ott volt, teljesítette hivatását és örködött, hogy sokszor végsőkéig fel ne forrjanak az indulatok. Ilyen formán, e hivatás vállalóinak munkája nyomán a magyar irodalom nagyjai mindig eljutottak a szomszéd népekhez, fordították, olvasták őket és mondanivalójukon egész nemzedékek nevelődtek. Elég, ha Petőfi, Arany, Jókai nevét említjük klasszikusaink közül, akik átjutottak a politikai és néprajzi határokon túlra, — a legújabbak közül pedig Ady Endrét.

Eszaki szomszédunk, a szlovákság már pályája kezdetén bizalommal tekintett Ady felé, a kárpátmedencei közös bánat énekesére s talán nagyobb megértéssel fogadta, mint az akkori magyar társadalom. Régen idézett adat, hogy Hviezdoslav-Országh Pál, a szlovák irodalom egyik legkiválóbb képviselője, 1910-ben mint a virradó új idők heroldját köszöntötte Ady Endrét. De hatásától azóta se tudott szabadulni a szlovákság. Az első világháború után felnövő írónemzedék valósággal mesterének választotta, a legtehetségesebb szlovák költők fordították verseit, csodálták költői hangját, költeményei formáját, mély szimbólumait s — Ady Endre e nemzedék legnagyobb élménye, tanítója lett. Pedig az új cseh-szlovák szellem más irányba terelte az embereket, új eszmékkel akarta meghódítani a szíveket. Látszólag talán sikerült is. A mélyben, az irodalom csendes műhelyeiben azonban tovább élt a középeurópai népek megbékélésébe vetett hit, — a megértésre törekvés, szeretet munkája folyt itt. Az új szlovák állam pedig hallatlan dinamikával, élniakarással fogott a berendezkedéshez, de az önállóság örömmámorában, a politikai élet zord hétköznapijaiban sem feledkezett meg néhány fia az örök parancsról (mint ahogy a magyarság se feledkezett meg) s a szellemi hídépítés munkája nem szakadt meg a Duna-medence népei közt.

Igy jelent meg ez év októberében, Pozsonyban egy szlovák könyv, mely a tisztultabb hang, az emberibb akarat jele, az örök szellem üzenete és az emberiség nagy eszméi felé mutat a háborús Európában. Emil B. Lukác, a neves szlovák költő néhány Ady-fordítását gyűjtötte össze a gondos kiállítással készült kis kötetben.¹ Mindössze negyvennyolc lapos füzet, negyvennégy Ady-vers fordítása sorakozik benne s mégcsak nem is a legszebb Ady-versek, de e szűk keretknél mennyivel nagyobb jelentőséget tulajdonítunk

¹ Ady Endre: V mladych srdciach (Ifjú szívekben.) Emil B. Lukác fordításai. Pozsony, 1941. Az „Elán” kiadása.

nekik! Örömmel és szeretettel lapozgatunk a könyveskében, olvassuk az idegen nyelvre fordított ismerős verseket. Fordítások? Lukánál jobban alig fordították eddig Adyt: a szlovák nyelvben jártas olvasó szinte észre sem veszi, hogy nem az eredetit olvassa, — a költő-fordító oly tökéletesen adta vissza az Ady-versek hangját, szóképeit, ritmusait, formáját.

Az „Elán” című szlovák folyóirat, mely szívesen és rendszeresen ad helyet lapjain a középeurópai népek irodalmának, így a magyarságénak is, nagy cikkben üdvözölte az Ady-fordítást, őszinte hangon emlékezvén meg arról az élményről, amit Ady jelentett a szlovák irodalom művelőinek: „egész lényével európai jelenség volt s elvezetett mindahhoz, amit máshol Baudelaire és Rimbaud tanítottak”. A határon túli politikai harcok tüzeiben is elfogadták, tisztelték, fordították, mert nemcsak új költőt láttak benne, hanem az új magyarság hangjának megszólaltatóját is, új idők új dalosát, — hisz már Hviezdoslav is így üdvözölte őt, a magyar ugar elfáradt, de mégis küzdő hőst, a Duna-medencei új rend hirdetőjét... Az „Elán” cikke (mely a továbbiakban azon sajnálkozik, hogy a kis kötetbe nem kerülhetett több Ady-vers s felveti a kérdést, nem kellene-e összegyűjteni az eddig már megjelent szlovák Ady-fordításokat egy kötetbe) — egy nemzet vallomása s a szellem diadalát jelenti a fegyveres Európában. Mert mi más lenne az Ady-fordítás és a többi számtalan vers, ami Adytól, Babits Mihálytól, Kosztolányitól, Juhász Gyulától, Mécs Lászlótól, Illyéstől, József Attilától, Erdélyi Józseftől s a nemzet többi nagyjaitól megjelent és megjelenik az „Elán” kultúrákat befogadó hasábjain? S miért fellelkedeznénk itt meg a nagyszombati „Kultúra” című katolikus folyóiratról: az új katolikus szellemiség európai kiválóságait vonultatja fel rendszeresen hasábjain s a magyar katolikus irodalom képviselőinek is biztosít helyet?

Az új magyarság, mely a maga részéről ugyancsak mindent megtesz a népek megbékéléseért, a legnagyobb megbecsülés és tisztelet hangján emlékezik meg ezekről a dokumentumokról. Viharos időkben születtek, sokszor talán épp olyankor bukkant rájuk a kutató, amikor a legkevésbé várta volna s ez is csak az események érdekes találkozását, az örök ellentétek, harc és béke felviharzását, az elkövetkező megbékélés biztonságát jelenti. De lehet-e ma őszintén, minden hátsó szándék nélkül beszélni ezekről a kérdésekről? Úgy hisszük, igen, sőt szükséges is ez a hang, mert a szeretet és új jövő csak ezzel a hanggal társul. S mi, a ma viharvert fiai, munkás hittel, keresztény alázattal dolgozunk érte, néha csak a hétköznapi eseményeinek mélyén, a nagy történések árnyékában, de mindig és mindenütt egyforma erővel, rendületlenül. A csalódás csak erősít utunkon, a jó példa, a szép cselekedet pedig fellelkésít. A kérdés mindenestre nem a legegyszerűbb. Túlságosan bonyolultak már az események ahhoz, hogy egyetlen mozdulattal át lehessen hidalni az ellentéteket, meggyógyítani a középeurópai sebeket. Ahol azonban a szellem gyökerei olyan mélyek, a kultúra oly tiszta és őnzetlen, művelése oly szép és hálás feladat, mint itt, ebben a térben, ott a végső megoldások se elérhetlenek.

Népek, nemzetek életét, egymáshoz való viszonyát és végeredményben egész sorsát nem a hirtelen hangulat, határok, eltanult „ellenségeskedés” vagy „barátkozás” fogják eldönteni itt Középeurópában, hanem az a kérdés, hogy a szívek meg tudnak-e fiatalodni s milyen szándék lakozik a lelkek mélyén? Van-e hit, erő

és kitartás a közep európai emberben az új jövő vállalására, él-e majd örökké az eszme, béke és szeretet az ifjú szívekben s át tudja-e vészlni a történelem viharait? Ez a Gondviseléstől származó erő a végső hatalom és rendező kéz s Te, közep európai ember, hajolj meg végső akarata előtt, mert sorsodat és jövődet biztosítja. S ha életedben becsületes voltál, az örök eszmék szerint éltél, gyakoroltad a szeretet törvényét, ne félj az ítélettől... Ne félj a jelen miatt, ezek a bűneid nem halálosak, tekints lelked mélyére s valld be, hogy tulajdonképpen szeretitek egymást, akik itt egymás mellett éltek. Nézz fel az égre, olvassz fel magadban minden jószágot s a karácsonyi béke szelídségével tekints szét ezen az áldott-átkozott tájon: símogass, dicsérsj meg minden betlehemi szeretetben megiffjodott szívet...

De látod, milyen messze kerültünk egy Ady-fordítás egyszerű kommentálásától. Pedig semmi különös se történt, csak soká néztem az „Elán“ című szlovák folyóirathól rámtétkintő magyar költő, Ady képét. Kíváncsi vagyok most, milyen érzéssel figyelik ezt a képet, odaát, a Tátira alján élők, — nem azok, akik a lapot szerkesztették, a verseket fordították, hanem az átlag-emberek; azok, akik közletről már nem érintkeztek a magyarsággal, mint a java férfikorba jutott írói rend s csak a propaganda szemüvegén át látják életét. Igaz, a fent idézett cikket, azt a mély vallomást egy fiatalember írta, úgy hallottam, nem is tud magyarul. Tehát nem egészen Emil B. Lukácék közül való. A fiatalabb nemzedék tagja. De a hite, úgy érzem a sorokból („kár, — írja, — hogy nem kerülhetett ide több vers...“) semmivel se más amazokénál. Talán nem pontosan olyan, mint amilyennek esetleg Te elképzelted őt, aki sohase láttad közletről, — éppúgy, mint ő se téged. De a szeretet csiráját egyikőtökben, egyikünkben sem lehet elfojtani, ezért vagyunk emberek, higyünk hát egymásnak, szeressük egymást s legyen béke az ifjú szívekben.

András Károly.

ZENEKÖLTŐK, KIK MINT ÉNEKESFIÚK INDULTAK EL

A zenei alkotás létrejöttje: megfjthetetlen rejtély. Mi váltja ki a zeneszerzóból az alkotó képzeletet, s hogyan valósul meg az alkotás, a formábaöntés, a részletek kidolgozása — ez nemcsak a bölcselőknék, úgymint Volkeltnek, Maumann-nak, Dessoirnak, hanem az érdeklődő zenehallgatóknak is felkelti figyelmét. Életkörülményeinknek egy-egy látszólag apró mozzanata is sokszor kirobbantja a lappangó alkotó tevékenységet, s kifejleszti a lángelmében szunnyadó teremtő erőt. Bartók Béla nem mulasztja el megemlíteni önéletrajzában, hogy R. Strauss *Ime szóla Zarathusára* e. szimfónikus költeményének bemutató előadása milyen döntő fordulatot jelent zeneszerzői életútjának indításában.

Érdekes lélektani feladat lenne, ha megtudnók a nagy zene-költőkről, hogy milyen külső vagy belső éleikörülmények váltották ki egy-egy nagyobb zeneművek megalkotását. Valósággal a regény érdekességével vetekedne, ha megfjghelnénk a zeneszerzői élet-pálya s az alkotói folyamat rejtett útirányait. A gyermekkori zenei emlékek mindig nyomon követik a művészt. Számos zene-költő első zenei emléke fűződik az úgynevezett *Sängerknabe* kórusához vagy a templomi fiúvegyeskarhoz. Főleg a XV—XVIII. századbeli zene-

költőknek jelentős hányada szerezte első és sorsdöntő benyomását a fiúkorában. Itt énekel a leendő mester, míg hangváltozása bekövetkezik.

Néhány zeneköltő a jézustársasági kollégiumok fiúénekkarának neveltje. Így pl. Gluck a zenedráma nagy reformátora a komotauai jezsuita iskolából kerül ki s oszlopos tagja a templomi fiúkórusnak. A kalocsai jézustársasági gimnáziumból pedig két zeneköltő indul el. Az egyik a hungarica musica sacra büszkesége, Kersch Ferenc, ki később ez esztergomi bazilika karnagya. A kalocsai gimnázium fiúvegyeskara ekkor éri el virágzása csúcspontját, mert vezetője P. Hennig Alajos, a jeles zeneszerző-ataya, Kersch Ferenc musica sacra iránti lelkesedésének, odaadó buzgalmának a kalocsai gimnáziumi kóruson eltöltött évekből kell keresnünk csíráját. Mert P. Hennig működése példaadó. Kersch, ki számos műsével, motettjével, elméleti művével megörökítette nevét zenénk történetében, lényegében P. Hennig művészi elveinek betetőzője.

Még egy lelkes muzsikuspap került ki a kalocsai jézustársasági kollégiumból: dr. Koudela Géza, ki P. Raile és Brauhoffner vezetésével alatt működött a fiúénekkarban. Műenekekből jutalmat is nyert. Mindez nem a véletlen játéka. Mert a jezsuita iskolák mindig féltő gonddal csungtek a helyes zenei képzésen, s éberan ügyeltek a templomukban felhangzó musica sacra liturgiai és zenei tökéletességére. Ezzel magyarázható meg nemcsak nevelő hatásuk, hanem az a számos kiváló páter, ki oly fontos szerepet tölt be az egyházi zene tudományának kifejlesztésében.

Akkor koronázza igazi eredmény a gimnáziumi fiúkoros teljesítményét, ha külön internátusban nevelik őket, s ott alapos és rendszeres kiképzésben részesülnek a fiúk mind az énekekben, mind pedig a hangszerjátékban és a zeneelméletben. Haydn József és Mihály is *Sängerknabe* a méltán világhírű bécsi Stefanskirche kórusán. Pohl Haydnról szóló életrajza¹ élethűen tárja elénk a fiúénekesek életmódját s tanulmányi anyagát.

A fiúk elsajátítják az internátusban a zene elemi mozzanatait. Nem pusztán egyházi, hanem a világi énekekben is ismeretet szereznek. Továbbá hegedűt, zongorát és zeneelméletet oly eredménnyel tanulják, hogy magánoktatást is folytathatnak. Így pl. Holzbauer a számos oratórium szerzőjét is ilyen „Sängerknabe” vezette be a zene elemi ismereteibe.² Reutter vezényelte a kórust, ki saját művein kívül előadta Caldara, Tuma, Paumann, Ziani s természetesen Fux Missa canonica-ját is, mely előttük mintaképpül lebegett.

A fiúk ellátása annyira kielégítő, hogy még naponta két deci bort is kaptak. A bécsi gyermekkórus ma is kiváló együttese — éppúgy, mint a regensburgi fiúkoros — bemutatkozott a bpesti hallgatóság előtt is.

Nálunk a pécsi énekiskolának van tradíciója, 1888-ban nyílt meg Dulánszky Nándor püspök megbízásából. Glatt Ignác, majd Lajos Gyula kanonok az igazgatója. Újabban keletkezett a Missa Cantorum Sabariensis. Dr. Werner Alajos követve Casimiri elveit megvalósította néhány esztendő óta a Societa Polifonica Romana-t — Szombathelyen.

A gyermeklélek kiművelése nemcsak nagy muzikalitást, hanem sok lélekletani érzéket, türelmet is kíván. Ezért legtöbbször

¹ Pohl: Joseph Haydn. Leipzig, 1878. I. 4—5.

² Ignac Holzbauer: Selbstbiographie. Megj. Cramer Magazinben, 1783.

korának kiváló zenésze vállalkozik erre a feladatra. Így a „musicae princeps“ maga Palestrina is vezet gyermekkórust a Gyula kápolnában. 1575-ben Anerio a szopránistája, ki később egyik kiemelkedő zeneszerzője a római iskolának. Blow, Purcell mestere az angol királyi gyermekkart, Jacques Obrecht cambrai-i, Tinctoris pedig a chartres-i gyermekkórust vezényli, mielőtt még Beatrix királyné nápolyi zenemestere lesz.

A XV—XVI. századbéli zeneköltők munkássága túlnyomóan a musica sacrát gazdagítja. Művészetük a polifon zene fénykora. A XV—XVI. század mesterei, a gyermekkórusban énekelvén a polifon zene szellemét léleklélik be napról-napra. Négy-öt s többszámú miséket énekelvén vérükké válik az ellenpontozatos stílus. Ezt valósággal az elemi iskolai ismeretekkel együtt sajátítják el.

Találomra néhány nevet kiragadunk a vokálpolifonia fénykorából. A németalföldi mesterek közül Guillaume Dufay a hírneves cambai-i, Okeghem az antwerpeni, Despres Josquim a szent quentini dóm kórusán énekel. Gombert Brüsszelben a fiúkórus tagja, s ugyanott lesz később „magister puerorum“.

Az angol zene első igazi nagy zeneköltője, Purcell a Chapel Royal kórusán, Gibbons a cambridgei College-ben énekel. De ne gondoljuk, hogy csupán a XV—XVI. század mesterei kerültek ki a fiúkarból! A kiváló miseszerző és szimfónikus, A. Bruckner is a Szent Flórián kolostor fiúkórusából indult el...

Felsorolásunkban nem törekedtünk sem teljességre, sem rendszerességre. Csupán néhány példát ragadtunk ki találomra. Ha a zenei alkotási folyamat megindulásának egyik felidéző okára, a gyermekkori kóruséneklés jelentőségére sikerült felhívni a figyelmet, elértük célunkat. A fiúkórus szervezése kívánatos művészi szempontból is. Liturgiai szempontból azonban okvetlenül fontos a megvalósítása. Ezért rendeli el XI. Pius pápa őszentsége az 1928-ban kiadott Apostoli Constitúciójában: „Fiúkórusokat szervezzenek a bazilikák és székesegyházakon kívül a kisebb plébánia-templomokban is; a gyermekek hangját a karvezetők képezzék ki a helyes éneklésre, hogy így az egyház régi szokása szerint a férfikkal együttesen énekelhessenek. Elsősorban régi mintakép szerinti a polifonikus éneknél, a legfelső szólam (cantus) éneklésére kell őket alkalmazni. Az énekesfiúk közül kerültek ki — mint ismeretes — a XVI. század legkiválóbb mesterei és ezek közt a leghíresebb P. G. Palestrina is.“ A fiúkórus szervezése még nemzetnevelési szempontból is rendkívül fontos. Mert a musica sacra szellemét beleoltja az új nemzedék fogékony lelkébe.

Sonkoly István.

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

A „NEMZETI SZALON” KIALLITÁSA.

Hogy mi az a szembeötlő elkülönbözés, ami a *Paál László Társaság* legtöbb tagját magától *Paál Lászlótól* elválasztja, a tudatunk mélyéből felbukkanva, egy szó válaszolja meg, mintegy ösztönös összefogásaként a problémának: világfájdalom. Igen, ez a különös szó, ez a korunktól kinevetett lelkiállapot adja meg a kulcsát a helyes látásnak; ez az érzékenység, tragikusan szép szembenézés a legbelső ügyeinkkel, ami a nagy kartársai közt *Paál Lászlónak* is lelke, hiányzik a nevérolt keresztelt társaság legtöbb tagjától.

S így a kiállítást szemlélve azt érezhetjük csak, hogy ezek a művészek nem a mában, de főképp nem a holnapért élnek. A világ kigyulladt, ég és az ő művészetük finom szórakozás, nem több, — nem elküldetés, sem önemésztődés, hogy valahogy be ne csapjuk magunk! Programművészetet kívánunk tőlük? Nem! Hanem? Érzelmi, szellemi útmutatást előre, tiltakozást a megtévesztések ellen... Nem témát, még szabatosabban: nem téma hangsúlyozást, hanem a vergődő bensőnk, hitünk megsegítését mély szépségekkel, — művészettel!

A kiállítók közül *Faddi Förstner Dénes* az egyetlen, aki a tájkép és a csendélet líraiságát a kompozíció lelkes kifejezéséig tudja emelni. Az „Este” c. képe komolyan szép munka. A kisgyermekait szoptató nő s mögöttük az erős férfi szomorúsága milyen mély értelmet kap a háttérrel: a kerekes kútból nem vizet hűz lendülettel az a piros blúzos lány, tudjuk, hanem új erőt, hűséget az élethez; a hegy komor súlyát az ég „gyerekszeme”, hitelt érdemlő ígérete oldja fel... Hasonlóan megkapóak a „Kertben” és a „Hegyi út” c. képei is. Hogy a vadhajításait is lássuk ennek a tehetséges festőnek, megemlítjük a „Halászat”-át, amely hideg, majdnem üres festői technika csak. *Faddi Förster* további fejlődése az efajta képek megtagadásán át lehetséges.

A kiállítás anyagából egy-egy képpel jól hatnak, följegyzésre méltóak: *Biai Föglein István* („Lila és sárga virágok”), *Emőd Aurél* („Kertrészlet”), *Feszi Masa* („Gyermek-kép”), *Kemény László* („Rekkenő délután”), *Bartha Ernő* („Alkonyat”), *Vadász Endre* („Tengerpart”), *Vesztróczy Manó* („Hársfa alatt”), *Jobbágyi Gaiger* („Gyümölcsös”) és *Czumpf Imre* („Mártonhegyi út”).

A „MÜBARÁT” KIALLITÁSA.

Cz. Hikády Erzsébet tehetséges festőnő, de meg kell vallanunk: minden újabb jelentkezése súlyosabban alátámasztja állásfoglalásunk helyességét a „neoklasszikus” izmusról, melyben a képeit ő is fogalmazza. Szomorúan látjuk bekövetkezni nála is, amitől féltünk: az élmény mind kevesebb helyet nyer művészetében s egyre inkább megelégszik külsőségek nyújtásával. Kérdezzük: igazán ez az izmus a sorsa *Hikády Erzsébetnek*? Nem tudjuk hinni! Ha nagyon csendben maradunk a képei előtt, a részletek szépségei a lelkének melegségéről tanúskodnak. („Angyali üdvözet”, „Madonna”, „Vasárnap délután”).

Löte Évának három kisméretű szobra nyerte meg tetszésün-

ket: „Golgota“, „Föjlajánlás“, „Gyermekét vivő anya“. Szimpatikus nőiségét spontánul, minden zavaró körülménytől szabadon látjuk ezekben a műveiben élni. Míg más dolgaiban sajátos énjéhez nem simuló erőltetett „plasztikai megjelenítés“ vagy a téma kedvetlenül el, addig e három kis világ tiszta bájjal kér helyet szép emlékeink közt. A nagyméretű „Szt. Ferenc“-e szokványos értékű, az „Anya“ című szobra felső részében nagyon finom, az alsó rész megoldásában azonban csak mimelt erő van.

Tauszig Aranka textil-anyagokból készült képei közül néhány nagyon friss színhatású. („Napernyő szürke felhőkben“, „Kék hegyek“, Vásár Párizsban“.) Dolgaiat látva, nem tudunk attól a gondolatától szabadulni, hogy ezek a képek festéssel festve nem hívnák magukra így a figyelmet, vagyis szokatlan anyagokkal hatnak és nem a lényegükkel.

A „MÜTEREM“ KIÁLLITÁSA.

Morinyi Ödön az idősebb festő generációhoz tartozik. Külföldön több helyütt volt gyűjteményes kiállítása, itthon ez az első. Művészete kiforrott, izes és Renoiré-val rokon. Festői könnyedsége, témáinak belső optimizmusa meggyőző mélységkeresés. „Gyermek a körmenetben“, „Melegházban“, „Testvérek“ a legértékesebb művei ezen a kiállításon. Kár, hogy egyik-másik festményét nagyon vázlatban hagyja; kicsit kifejlesztettebben, állítjuk, hogy biztosabb életűek lennének ezek is. Lovaspóló képei l'art pour l'art bravúrosak, alkotójukról mit sem mondanak, pedig Morinyi még tartalmaz művész. Tetszetősségre menő portréi is kiesnek komoly dolgai közül. Szauer Emil arcúja a legszebb példa arra, hogy mit tud ezen a területen is elérni, ha nem a közönség kegyeit keresi, hanem a lelki kultúráját érvényesíti. Kiállítását örömmel láttuk.

A „TAMÁS GALÉRIA“ KIÁLLITÁSA.

Szudy Sándor őszi színekkel festi kompozícióit. A domináló piros foltjaival, mikor helyénvalón alkalmazza őket, érdekes hatásokat ér el. Több olajtemperáján azonban ez a pirosság a Rembrandt és Szőnyi hatásai alól való gyors szabadulás akarása csupán, így érezzük. Ha néhány elképzelésbeli bizarrságától s egy-két képenek groteszkszerűségétől eltekintünk, férfias meggyőződésű és poetikus is az, amit Szudy Sándor művel. Szerintünk a mai akart „modernségétől“ az igazi — egyéni és tiszta modernség felé Szudyt élő kereszténysége fogja eljuttatni. Képei közül megdicsérvük a drámaian erős kifejezésű „Jeremiás“-át, „Az elhívás“-át, „A menekülő“-jét és „Az irtalmas szamaritánus“-át.

Eöszé András

SZINHÁZI KRÓNIKA

NEMZETI SZINHÁZ

1. ILLÉS ENDRE: TÖRTETŐK.

A színpadi gondolatközlésnek, — különösen ha erős kritikai állásfoglalásból és társadalomirányító szándékból történik — rendkívül fontos a módja, hangja és módszere, — sokkal fontosabb, mintha a vígjátéki modor nyájasabb közvetlenségével, ártatlanabb komikumaival és barátságosabb mesélgetésével keresne kapcsolatot a drámaíró a közönség felé.

Illés Endre az elsőt választotta. Erős kritikai éllel karikírozza ki, az elmúlt húsz év óta a politikai és társadalmi vonalon egyaránt annyira eluralkodó karrierizmust, a háború utáni idők problematikussága és válságai alól való kibúvókat, amelyek úgy keresik meg az anyagi és szellemi érvényesülést, hogy mindehhez mentül kevesebb tudást és szellemi felkészültséget adjon — de a morál kontrollja alól esetről-esetre kimentse magát. A blöff segítségével a társasági *konverzációt* is selejtes és felszínes *diskurációvá* alacsonyította le ez az új nemzedék s a magasrangú eszmecseré eredeti szellemi értékét is egészen odáig süllyeszti, hogy abból ne a közre és magánemberre egyaránt hasznos szellemi örökifejtést hozza ki, hanem csupán saját egyéni boldogulását: *karrierjét* fölösze le. Bridzselni tudnak, de számlázni már kevésbbé. A társalgáshoz remek beindító mondatokkal, egyéni „bemondásokkal”, kezdetben okos látszatú halandzsával fognak hozzá, de aztán rögtön „durr-defektet” kap az „eszmecseré” eléggé erkölcstelen és minden szellemi elegancia nélkül működő motorja. A szerelmet is inkább a vagyoniállag növeléséhez használnák, ahelyett, hogy lélekkel keresnék a hozzáteremtett másik emberi lelket. Ez az erkölcsi és társadalmi summázata a darabnak, amelyben ez a karrierista nemzedék, — két prototípusával, — száll szembe az idősebb nemzedékkel, amely még a munkát, a fizikai és szellemi örökifejtéseket boldogan és erkölcsi normák mértékadásával tudta vállalni. Végül az öregebb és céltudatosan erkölcsös életfelfogás győz — s a magasra fokozott, dologtalan „életstandard” újdonsült hívei maradnak alul.

Az utóbbi évtizedek magyar világában való jártasságáról s egyben hiteles emberismeretéről is tanúságot tett Illés Endre ebben az első darabjában. Amint bevezetésként megírtuk — a szatirikus színpadi közlési mód azért olyan fontos és kényes borotvaél, mert vagy el tudja fogadtatni már a modorával is közölnivalója értékét és igazságát, — vagy a kritikájának társalgási formája, tényesoportosítása és történetbeállításai miatt érvénytelen lesz és örökre hatástalan! Illés Endre éppen azzal lepett meg mindenkit, a kritikusokat épp úgy, mint a közönséget, hogy erről a kínos és élére állított szituációról, erről a kíméletlenül leleplezett társadalmi betegségről éppen olyan kellemes diskurzív modorban tudott előadni, mintha holmi nyájas mosolygást akart volna széthinteni az arcunkon, s a társadalmi krízis példáit úgy akarta volna példaképpen bemutatni, hogy csak szórakozzunk rajta, meg se illetődünk fölötte, — megrendülni meg, pláne, eszünkbe se jusson. Míg ott voltunk a nézőtérén, míg ennek a különös társadalombírálat-

nak sokszor Giraudouxhoz is méltó kaleidoszkópját figyelgettük és élvezgettük, valóságának és egy-két költői arabeszknek furcsa egy-séggel összeálló ötvözetét kóstolgattuk, — addig hihettük még az egészet is afféle nyájas csevegésnek. Csak, hogy elhagytuk ezt a körülzárt térséget, ahol rivalda van és szuffiták is vannak, — jöt-tünk rá kritikájának sokkal inkább morális, mint kómikai hatá-sára. Javára lenni a társadalomnak a legélesebb szatírával, de egy nagyon észszerű hangszerelésben és diskurzív hangfogókkal lefogottan játszani végig ezt a józan szatírárt, — sokkal nagyobb dolog, mint hatástalanul levegőbe ordítani hibáink és bajaink egész tömkelegét. Mindezt Illés Endre úgy vitte végbe ilyen siker-rel, hogy bár nem volt sem a kritikai hangban, sem a darabírás matematikájában nagy gyakorlata, — mégsem kellett megerőltetni magát ott sem, ahol az *uzus* helyett a *pedantéria* állt rendelkezé-sére szinpad-i észszerűséget és technikai okosságokat megvalósítani.

A színészek játékát a nyájasabb és eszesebb kritikai társalgás tónusába illesztette be Major Tamás rendezői avatottsága s, való-ban, ennél célszerűbb és stílusosabb megoldást keresve sem ta-lálhatott volna. *Kovács* Károly az idősebb, erkölcsöt és erudíciót vállaló nemzedéket elevenítette meg, de *szándéka* néha több volt, mint *érdeme*. Alakítása így is nagyon érdekes, napjaink képmását ábrázoló volt. *Szabó* Sándor és *Jávor* Pál voltak a fiatalok, — *Szabó* ambícióval és kitűnő jellemfestéssel, *Jávor* filmszerűen ját-szolta tipizált érdekes szerepét. Az egész együttesből leginkább *Szőrényi* Éva lepelt meg furcsa, bizarr artisztikumával egy Girau-doux-szerű fiatal lány girlandos életrekeltésével.

2. CSIKY GERGELY: MUKÁNYI.

A magyar drámatörténetre akar visszatekintést adni az ország első állami színháza ezekkel a felújításokkal, amelyek már a múlt évadban is kezdtek rávilágítani multunk egy-egy értékes és befe-jezett drámatörténeti szelvényére. Galamb Sándor most Csiky Gergely „*Mukányi*”-jába vitt sok éltető és maibb levegőt és a rangkorságot kifigurázó kellemes és hatásos vígjátékát tette ma is hatékonyá. A színészi produkció maga is stílhű volt s rendkívül magabiztosan, jó érzékkel adott értékes aspektust egy félszázados drámai horizont felé. *Abonyi* Géza melegebb és értékesebb lélek-tani taglalását adta meg a címszerepnek, mint amilyet az megér-demelt volna. Elsősorban *Apáthy* Imre, *Ungváry* László és *Ujlaky* László meglepően biztos és megnyerő játékában gyönyörködtünk, de rokonszenvünk kibontakozását nem gátolta elmerülő és meg-győző emberábrázolással *Mészáros* Ági sem, de szolid, becsületes játékáért minden tiszteletet megérdemel *Major* Tamás és *Pethes* Sándor, valamint a fordulatokra építő, kitűnő rendezés.

PESTI SZÍNHÁZ

KEITH WINTER: TŰZVÉSZ.

Az irodalmi úton is kasszasikert találó fiatal angol darabírók nemzedékéből *Besier* aratott nagy sikert magyar szinpadon az „Ahol tilos a szerelem”-mel és *John Van Druten* hódított magá-nak komoly közönséget a „Mindig lesznek Júliák”-kal. Nemzedé-kükből, utánuk némi késéssel — most került magyar szinpadra a harmadik, *Keith Winter*, aki az angol publikumnak arra a beállí-tottságára épít, amellyel szívesen fogadnak minden afféle temati-kát, amely az átlagtól és a megszokott történetektől és ismert em-bertípusokról lehetőleg elviszi a figyelmét. Egy angol vidéki úri-

családot mutat itt be, ahol a megszokás, mérséklet és az erkölcsi előfeltételek állítják össze a családi életet. A házasság nem két egymásnak teremtett lélek gyönyöre, egyszerűen csak szükséglet, embertársi kötelesség és a családközösségi fegyelem parancsa. Ebbe a szokásjog alapján erkölcsös családba az ösztönök, az indulatok, a természetes emberi vonzalom új rendjét hozza be komoly drámai konfliktusokkal és halál árán is az Indiából, ebből a szokatlanul távoli világrétegből hazaérkező legidősebb családtag. A családot ezen a vidéki angol mezőkön mindaddig az erkölcsi megszokások görcsös matriarchája, az idős nővér kormányozza. Az idősebbik férfitestvérével elvetet szerelem nélkül is egy kislányt, aki viszont egyoldalú szerelmével is ragaszkodik hozzá. Van még egy fiatal öccs is, akivel együtt *lovagolnak, gazdálkodnak, lovagolnak, gazdálkodnak*. Ime, ez az a megszokottság, amelybe az Indiából jött testvér belép a maga bizarrul szép, extrémül szokatlan, szertelenül ragyogó feleségével, aki viszont őt nem szereti, csak hozzáment, mert egyszer már férjhez kellett mennie. Ez a gyönyörű jelenség ezt a hipokrita, álerkölcösű családi közösséget egyszerre elektrizálja: az itthonlévő idősebb fítestvérrel egyszerre, az első pillanatban megérik, hogy egymásnak valók, mert azért hozta őket a világra a Teremtő. Egyszerre mindenkiben felforr a vér, bizseregni kezdenek az ellomhult idegek, könyörtelenül fellüktetnek az eltompult szívek. Az élet gyönyöre, a boldogság keresése, a szerelem vágyakozása mindenkiben kutatni kezd azután, — vajjon van-e az életnek akkor is értelme, ha nem egymásnak teremtődött emberek állnak össze végigéléséhez?! Az itthon élő idős férfitestvér felesége látva a borzalmas válságot, a gyógyíthatatlan szenvedést, asszonyi kötelességének érzi, hogy neki félre kell állni az útból, meg kell halnia, hogy az indiai asszonynak itthagya az urát: tehát az ég csürbe ugrik. Az indulatok sístergő áradása és az erkölcsi felelősség orkánya újra felszántja a begyöpösödött család tarlóját. A vég csak tragikus lehet, de — és itt van az amerikai író művében az első zökkenő — mégis happy endet kényszerítenek ki a tragikus helyzetből. A darab megoldását nem érezzük megoldásnak, csak színpadi fogásnak, — de írója tehetsége vitán felül áll.

A „Tűzvész“ friss dialógusokkal lepergő irama, egy szokatlan emberi helyzet konfliktusa, a furcsa életképjelleg és a kitűnő színpadismeret rendkívül hatásossá és rendkívül játszhatóvá teszi az egész darabot. Horváth Árpád rendezése sokkal inkább az egész történet általános emberi drámaiságát hangsúlyozta ki a szokatlan életkép-jelleg helyett s ezzel a magyar publikumot nagyobbra értékelte az angolnál s ez többé-kevésbé jogos is volt részéről. Tolnay Klári zseniális pontossággal, minden bizarrság nélkül való egyszerűségével játszotta azt a kis angol vidéki úriasszonyt, aki tűzbeugrik, hogy férjét a neki való boldogsághoz juttassa. A mértéktartás, eszköztelenség és külső gesztikulációk nélkül való emberformálás ritka példáját adta, — Varsányi Irén nagy értékű színpadi örökségének egyik — halványabb ihletésű — részét méltóan hordozza. Mezey Mária éppen a különleges, szokatlan és párjanincs indiai asszonyt keltette életre mégpedig úgy, hogy a figura bizarrságát és szertelenségét ragyogó értelmi megmondólagokkal leszűkítette olyan mértékegységbe, amely hitelesebbé teszi az alakját és a kivételből általános érvényt hámoz ki. Nagy színészi produkciót végzett Páger Antal a maga legjobb patentjeit izzítva fel drámai forrósággal. Orsolya Erzs, Kőműves Sándor, Benkő Gyula a Vígszínház élvonalába tartozó színészekről elvárt ambícióról adtak bizonyítékot.

K Ö N Y V E K

VÉGH GYÖRGY: HAVAS ÉJSZAKÁK (*Vigilia*). „— A líra meghall! — jósolta a huszas évek elején Babits, és akkor valóban úgy látszott, beteljesedik a jóslat, mert az Ady—Babits—Kosztolányi triász után senki sem hihette, hogy lehet még mondanivalója magyar költőnek.

A líra népszerűtlen volt, a közönség szemében irodalmi zabigyerek, és hogy huzamos tetszhalálából mégis fölébredt, az Mécs Lászlónak köszönhető, aki az olvasókkal újra megkedveltette a verset.

Új lírikus nemzedék nőtt fel azóta és napjainkban immár az unokák próbálgatják szárnyukat.

Ennek a legújabb költő-nemzedéknek egyik legtehetségesebb tagja a huszonkétéves *Végh György*, aki *Havas éjszakák* című kötetével kér hallatlan költői öntudattal meghallgatást.

Aki csak egy pillanatra is belelapoz a szemrevaló kiállítású kötetbe és némileg ismerős viszonyban van költőinkkel, lehetetlen, hogy a verseket ízelve ne lepődnek meg, mondván: *Reviczky*. Mert *Végh* költői magatartása, de még származása és élete is kísértetiesen hasonlít *Reviczky*éhoz.

A versek, miként költőjük, a szláv-magyar vérkeveredés szülöttei. Mivel *Reviczky* a világgal szemben bizonyos mértékben passzív volt és csendesen legyintve elsóhajtotta a szállóigévé vált szavakat: „A világ csak hangulat!” — azt szokták rá mondani, hogy fáradt. Aki fölületesen átfutja *Végh* verseit, ugyanezt fogja megállapítani róla még abban az esetben is, ha ugyanakkor elismeri, hogy furcsa, dacos egy lázadás ez. Valójában pedig sem fáradtságról, sem dacról nincs itt szó, csupán igen öntudatos költői magatartásról. *Végh* nem akarja az alkotmányt menteni, lírája politikamentes líra. Az a líra, melynek mélyén kimondhatatlan fájdalom van. Miért van és honnan jön e fájdalom? Ki tudná megmondani hogy hol és mikor kapja a költő azt a parányi belső sérülést, mely egy nap fölfakad és vergődő, panaszkodó versben jut kifejezésre?

A fájdalom, ha csendes és nem rázza öklét az égre, mindig szomorú és bizonyos fokig *érzelmesen érzékeny*. Nem csoda, hogy *Végh* verseit épen ez a fátyolos, mindig a háttérben lopakodó, elő-előtörő érzelmes érzékenység jellemzi.

Fájdalma nem világfájdalom, inkább a *szép* elmúlásának fájdalma. A szépé, mely nem egy-egy táj, vagy angyalian kedves lányarc elfakulására fakad föl benne, hanem a saját lelkivilágából teremtett tündéri képek továtünése miatt.

Mert *Végh* nem látja, hanem teremti a hervadást. Nem az őszi tájról és nem a tájhoz beszél még akkor sem, ha versében így sóhajt:

*Eltűnt a nyár! a fény is hervadoz,
a rét talán örökre megfakul, —
az őszi szél bármilyen dallamos
lehull azért a lomb, a lomb lehull.*

Őszről van itt szó kétségtelen, csak hogy ez az ősz egyedül *Végh* lelkében él. Maga teremtette ábrándból és kígyózó füstből. Sehol egy konkrét kép, mely az olvasót segitené. És mégis a szavak ze-

néje oly elbűvölő, hogy mindenki a maga őszét látja, ahogy ismeri és szereti.

Ez a sejtelmes tágytalanság Végh verseinek főjellemzője.

Az tud így írni, aki akár fölfokozott kisebbségi érzés, akár más ok miatt elfordul a világtól és kimondja a tételt: „Az én világom én vagyok.“

Különös, néha didergetően lidérces világ ez, és úgy látszik, — legalább is a kötet utolsó versei ezt ígérik, — még különösebb, még földtől elszakadtabb lesz. Ki ne csóválná a fejét, mikor ilyen sorokat lát:

*Felhő serdült a hajamban,
kék villámot szorongattam,
dédelgettem szívemen.
Szakállamat elhajítva
főlsédállam egy fáhídra
és didergő bánatomban
le akartam ugrani.*

Világtól való elfordulása következetes. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy nélkülözése, ágrólszakadtsága, vagy árvasága nem csal ki belőle olyan fájdalmas dallamokat, mint akár a lomb, akár a soha-nem-látott, csak megálmódott lányarcok elfakulása.

Mégis, mintha egyszer megkönnyörülne magán és szánakozna sorsán:

*Hűsz éve halott vagy, Anna Kovalcze,
hűsz éve emészti apámat a téboly,
még él az apám, pedig árva vagyok már.*

A halálból sem csinál nagy komédiát. Ha nem is az elvágycsozó komázásával, de egy kicsit félvállról emlegeti:

*Még egy-két tél s azlán
holmi durva deszkán
majd furcsákat álmodom
Anni kék szemérből
kékeres kezérből
s nem lesz soha bánatom.*

Érdekes, hogy a kötet legnagyobb része szerelmes vers. Csupa játék és kötődés, vagy ha a kedves nem hallgatja meg könyörgő szolgáját, az égi pártfogók segítségül hívása.

Ez a körülmény tagadhatatlanul megcáfolni látszik előbbi megállapításainkat. És mégse cáfolja meg, mert ezek az átsuhanó női alakok valójában sohasem éltek. Talán látta arcukat egy-egy pillanatra a költő. Szemük villant, hajuk lebbent, de hogy elsodorta őket az utca forgataga, többet sohasem jöttek vissza, hogy az ámuló, főlhajtottgallérú költőre emeljék tekintetüket. Ezekből az elsuhanó női fejekből született az örök, elérhetetlen, meghaló, majd újjászülető Anni, aki valójában az erdei tündér, de ugyanakkor ahogy a költő Szűz Máriának bevallja, a versíró lelke is. Mindenesetre csudálatos és különös Múzsza, aki lehet, hogy egy-két versben élő alak volt, de mivel ezek a „kísérleti“ Annik meg se közelítették az igazit, a költő rövidesen visszatért az örök, soha meg nem születetthez.

A nyelv, melyen különös lírája szól, finoman ötvözött, hajlékony nyelv. Szavai marcipán szavak: édesek és olvadók. Bizonyos szempontból rokkoló költő Végh, amilyen Csokonai volt, annak európai kultúrája nélkül.

Erdei tündért hajszol a havason, őzek vonulnak át minduntalan, versein szelfiden emelve költőjükre bánatos szemüket, szarkák cserregnek és szentjánoskenyeret majszolnak a manók.

Aprólékosan ábrázol, akár egy neoprimitív festő, akinek a legkisebb fűszál, a legparányibb tollpihe és színárnyalat is fontos.

Hadd álljon itt mutatóba pár sor az Erdei tündér-ből.

*Ébredezett, pihegése zenélve röpült ki az ajkán,
gyöngyfogait ragyogóra síkálta a hajnali szellő,
ásított kicsikét, azután egyszerre elámult
és riadozva takarta be rőt levelekkel a keblét:
kék szeme hirtelenül mogyoróbaránára sötétült
majd halovány, dacos és haragos kerek arca piros lett.*

Kétségtelen: különös költő indult el a *Havas éjszakákkal*, akiknek legjobb verseit (*A malac, Együgyű szerelmes évődés, A távozó kedveshez, Balassi Bálinthoz stb.*) rövidesen nem egy ember fogja eltűnődve maga elé dűnnyögni.

Urbán Ernő

TATAY SÁNDOR: ZÁPOR. (*Regény.*) Az író szerencsés kézzel olyan problémát állít az olvasó elé, amely mellett eltörpül a sablonos keret, szinte lényegtelenné válik az egyének sorsa és elfeledjük, hogy parasztjai nem igazi parasztok. (Viszont igazi emberek.) Tatay a népet akarja bemutatni, ahogy a többi parasztregények írói is ezt akarják. De Tatay igazi írói ihlettel nemcsak az egyének életén, hanem a tömegmegmozdulásokon keresztül mutatja be a mindig kollektíven élő falu életét. A legfalusibb és legmagyarabb tömegmegmozduláson, az urak és parasztok örökké lappangó háborúságán keresztül.

Bélistára került miniszteri tisztviselő feleségével a dunántúli faluba költözik. Képviselőségről álmodik és hogy bizalmukat és támogatásukat megnyerje, felláztatja a parasztokat, elsősorban a módos-gazdát a pap és tanító ellen. Kitérül a csak látszólag befedett szakadék, ami az urak és parasztok között tátong. Az áldatlan és valójában értelmetlen harc, mely a körül folyik, hogy az iskola legyen-e elől, vagy a tanítólakás, szakadást idéz elő az egyházban. Áldozatul követeli a jóságos papot, közvetve, vagy közvetlenül feldogtalanná tesz sok fiatal és megfosztja fiaitól a módos-gazdát. Jön a munkaidő és lényegtelenné válik az iskolakérdés, kialakulnak a hiúság és nagyratörő gőg mesterségesen felszított tüzei. A falu rossz szelleme, a Bélistára került tisztviselő és felesége eltávoznak és nyomukat elmossa a zápor. A szakadékot ismét befedi a lomb, de már tudjuk, hogy ott van.

Tatay regénye tragédiák sorozata, mégsem sötét. Elkeseredetten ostromozza az önérdekét néző, kicsinyes embert, a mindentől presztiziskérdést csináló, a valóság iránt érzéketlen, közömbös hivatalnokot, maró szatirával mutatja be az egész keserves, lélekölő bürokrátiát. És mégis! A pap családja látszólag szétzüllik. Az egyik fia álmódzó költő, aki nemes ember léte meglátja a parasztban az őserőt, a tehetséget, aminek utat kell nyitnia a felsőbb rétegek felé: beáll szószólójuknak. A másik papfiú parasztleányt vesz el és kocsmát nyit: „Kései jólsikerült termése vagyok a családomnak, az én feladatomban talajt keresni és új fát hajtani,” mondja a bátyjának. Megfogja a munka végét és hozzáfog, hogy megvalósítsa mindazt, amiről a bátyja álmódzik.

Népszokások és mesék közvetlen leírása és az itt-ott közvetlenül mesélgető stílus közel hozza hozzánk a dunántúli magyar

falut. De különösen eleinte túlhalmozottak ezek a leírások. A regény nehezen indul. Ötven lapon keresztül olvasunk a falu megszokott, mindennapi életéről, amíg megindul a tulajdonképpeni cselekmény. Mert a parasztok csak a harc hevében válnak élőkké és egyéniségekké. A szerkezet ezáltal kicsit szétesővé válik és eleinte megnehezíti, hogy az eleinte kissé szokatlan papíralakokat megszeressük és megértsük. Mégsem ronthatja ez le a regény értékét, melyben Tatay nagy erővel tárja eléink az ismert problémát és valósággá teszi a jövőnek azt az útját, amelyről mostanában annyit hallunk beszélni.

F. J.

KOVÁCS LÁSZLÓ: AZ IRODALOM ÚTJÁN. (*Erdélyi Szépművés Céh kiadása.*) A kötet az Erdélyi Helikon szerkesztőjének válogatott tanulmányait tartalmazza s elsősorban Kovács László literátori szerepének igazolására hivatott. E tanulmányok alkalmosságát az élet szülte, megírásukkor az irodalmi tudat egységének ébrentartása volt a szerző célja s most, mikor saját megítélése szerint legmaradandóbbnak tartott s valószínűleg legjellemzőbb tanulmányait összegyűjtve látjuk, mindenek előtt azt keressük bennük, Kovács László szerepvállalásának minő következményei voltak, milyen cselekedetek fakadtak a kritikus bíráló munkája nyomán? A kötet nagy része ugyanis erdélyi írókkal és költőkkel foglalkozik s mint Kovács László maga is bevallja: „Nem mindig magam választottam a témát, amelyről írnom kellett.“ — Előbb feltett kérdésünkre felelettel tartozunk. Kovács Lászlónak kétségtelen érdemei vannak, hogy az erdélyi irodalom, pontosabban szólva: a Helikonisták műve egy húsz évig tartó kisebbségi kötöttség ellenére töretlen, tiszta irodalom volt. Ahol nagy a bőség és a termékenység, szükség van a gondos kertész ollójára. Nem mondjuk azt, hogy Kovács mindig a kellő szigorral él, hisz a jó kertész is elfogult egy-egy bokrával szemben s az a módszer, amellyel kritikus tevékenységét folytatja, intuitív volta miatt szinte csábít az egyéni mértékű bírálatra. Ugyanakkor az intuíción ily magas fokának — mint az éppen Kovács Lászlóban teljesedik ki — nagy és behozhatatlan előnyei vannak a hűvösebb vizsgálódási módszerek felett. Belülről tudja szemlélni a műalkotást, a teremtés lázas pillanatától befejezettségéig tartó úton. Ellenállhatatlanul az az érzésünk e tanulmányok olvasgatása közben, hogy egy önmegtagadó művész önmagát teljesen lefojtó művészetével állunk szemben. A művek ürügyén elmondja véleményét életről és irodalomról. Természetes, minél közelebb áll hozzá lelki struktúrában egy író, vagy költő, annál jobban sikerül ez a szemléleti mód. A korán elhunyt Dsida Jenő esetében például tökéletesen sikerült megtalálnia élet és irodalom egységét. S bármennyire centrálisan erdélyi az érdeklődése és a végcélja, nagyon helyesen igyekszik minden irodalmi jelenséget Európára ágyazni, megkeresni a helyet, hol egy mű az európai kortársak és stílustörekvések változatosságában elhelyezhető. Erdély szabad kritikai szellemét méltán képviseli ez a kötet, írója pedig méltán sorakozik az előző nagy kritikus-nemzedék tagjai mellé.

Raics István.

ORIO VERGANI: TAVASZI LATOMÁS. (*Franklin Társulat. Fordította Gáspár Miklós.*) Milyen könnyű lehetne írni az olyan irodalomban, melyre nem nehezednek remekművek. Milyen könnyű lehet írni példák és felülmulandó alkotások figyelembevételével

kül! Ha nem is egészen ezt, de egy kevésbé centralizált, kevésbé jelentős modern hagyományra támaszkodó irodalmi élet könnyebbségét és előnyeit érezzük Vergani könyvében. A *Tavaszi Látomás* a regény egyik elkülönülő fajtájában tesz kísérletet; a gyermekpszichológia, mint tárgy, a regényműfajon belül igen határozott újabb műfaji megkülönböztetést jelent. Vergani könyvének mégis van valami természetes könnyedsége, — „naivsága“ — mondanánk, ha ez a kifejezés nem jelentene túlságosan rosszat, — olyan féle könnyedsége, mint azoké, kik maguk alkottak maguknak műfaji szabályokat, mint azoké, kik először próbálkoznak valamivel és mások kísérleteinek sem kudarcát, sem meglepő eredményeit nem látták. Az olasz gyermekpszichológiai regénynek, — Vergani műve után legalább is úgy tetszik, — nincsenek igazán kiemelkedő alkotásai, sem vitatható, de vakmerő kísérletei. A huszas évek végén, mikor Európában legerősebb volt a gyermekpszichológiai regény divatja, a leglényegesebb német, angol, francia gyermekpszichológiai regényeket egymásután olvashattuk magyar fordításban, de az olaszokról nem sokat hallottunk, a hozzáértők is legfeljebb Moravia nevét emlegették. Viszonylag hasonlíthatatlanul kedvezőbb helyzetben van tehát az olasz író, mint például a francia, akinek többek közt Alain-Fournier, Gide, Valéry Larbaud, „víványait“ kell — bizonyos értelemben — túlhaladnia. Mennyivel nehezebb nálunk is gyermekpszichológiai regényt írni, Babits és Márai művei, Komor András Varázslójának ismeretében! A meglévő eredmények, azok látásmódja, távlatai az igényes magyar író a kérdés különös elmélyítésére, valószínűleg keresetten pittoreszk beállítására kényszerítenék. Aligha valószínű, hogy jó magyar író olyan keresetlenül egyszerű, annyira reális, a hétköznap és a természetesség határain belül és a patológián innen pubertásregényt írhasson, mint Vergani *Tavaszi Látomása*. A magyar regényekkel összehasonlítva elmarasztalhatnánk Verganit a mélyebb lélektani érdeklődés, a meglepő távlatok hiánya miatt, de a voltaképp elmaradott ízü regényének mégis vannak írói értékei, felfogásának és látásmódjának van egy bizonyos, már irigyelhető természetessége.

Mert nincsenek előzői, Vergani megengedheti magának, hogy egészen egyszerű cselekményt, egyszerű helyzetet válasszon. Mario találkozik a szerelemmel. Egy tizenöt éves fiú először érti meg, barátja gyermekesen tragikus kalandján át, meg egy apácázárdabeli előadáson, hogy mi a lényege és értelme annak az érzésnek, amit a felnőttek szerelemnek neveznek. Emiliát, barátja húgát egyetlen egyszer látja, az előadáson, hol az páncélban, vértben férfiszerepet, római hadvezért játszik; beleszeret, de néhány nappal később a leány meghal. Külsődleges esemény alig van, Mario a lelkében építi fel szerelmét, nem is beszél Emiliával, minden belül játszódik le, a fantázia és rajongás e különös erősségű munkájához legfeljebb a farsang testi, reális színei adnak érdekes ellentétet. Hogy ezt a csak képzeletben épülő szerelmet ábrázolni meri, itt emelkedik túl Vergani regénye a szokványosságon.

A történetnek ilyen felfogása igazi írói szándékra vall, megvalósítását sem lehetne súlyosabb kifogásokkal illetni. Ami a gyermekpszichológiai regény legnagyobb veszélye, — hogy a regény a gyermeki gondolkozástól idegen elemekkel telítődik, vagy hogy a gyermekkorra vonatkozóan felnőttes szemléletet hordoz, — Vergani a legtöbb esetben el tudja kerülni. Jelenetei árnyalati hatásukban, lélektani érdekességükben nem egyszer igazán vonzóak, elbeszélő modorának van ímecs tartása, életlátásának egyfajta

fájdalmas költőisége. Nincs benne igazán meglepő újszerűség, felejthetetlen költői szépség, de tiszteletreméltó helytálló becsületes teljesítmény. Anyagának és hangjának nemessége miatt igazán megérdemelné, hogy a Marióval foglalkozó ciklus többi regényét is lefordítsák.

Lovass Gyula.

RICHARD WRIGHT: MEGHAJSZOLT VAD (*Dante 1941.*). Az ember cselekedeteiben többé-kevésbé önmagát keresi. Eme tudatalatti önzés az én kifejezése, amit társadalmilag erkölcs, vallás, törvény jellemeznek, vagy megfordítva: az én üt bélyeget a közösség életét szabályozó törvényekre. Utóbbi megállapítás vonatkozik a társadalmat fémjelző nagyokra, de egyben a társadalom rendbontóira is. Bigger Thomas, a néger fiú, Wright regényének hőse, közönséges gonosztevő, aki kényszerítő körülmények folytán, akaratán kívül esik ugyan bűnbe, de társadalmi helyzeténél fogva természetnek eleme a rossz. Chicago néger negyedéből, a nyomorból és megalázottságból indul el, hogy egyszerű elképzeléseit a szabad és egyenrangú élet boldogságáról megvalósítsa. Alig hagyja azonban el a feketék külvárosát, elbotlik az első fehér ember házában küszöbén. Sorstragédiájának mozgatója a fehér ember iránti gyűlölet és ösztönös félelem, amely fekete bőréhez tapad és amelytől szabadulni nem tud. Ez a végzetes átok kíséri menekülése útján, kényszeríti újabb gyilkosságra, rablásra, zsarolásra, míg a törvény embertelen hajsza után végül is villamoszékbe ülteti. Nem értenénk egyet a néger íróval hőse erkölcsi felmentésében, ha a regény olvasása közben át nem éreznénk a mélységes nyomort, amely erkölcsileg, anyagilag és társadalmilag nyugóz százezreket, kizárólag azért, mert feketék. Bigger Thomas érzéketlen a jó, a nemes, a hála és minden iránt, ami előttünk rokonszenvesse tehetné. Tetteivel elítéli önmagát, de elítéli a társadalmat is, amely őt már létezése első percében eredendő bűnnel bélyegezte meg. Az embert csak a siralombházban ismerjük fel benne, amikor öntudatában megvilágosodik a cél, amelyért harcolt; a halál előtt megtalálja önmagát, gyötrődő lelke megnyugszik és látja értelmét szomorú életének, melyet fekete testvéreiért áldozott fel. A könyv utolsó betűig érdekfeszítő olvasmány, mindamellett kevés benne a gondolati mélység. Wright sikerültebben is megválaszthatta volna hősét, illetve egy kis emberiséget is olthatott volna a „meghajszolt vad“-ba. Így feltárhatta volna előttünk az annyira ismeretlen néger lélek titkait, amiáltal inkább elérte célját: a néger sorának felkarolását a fehér ember részéről, aki társadalmát törvényekkel védi, de az emberi szabadságért bármikor önzetlenül hoz áldozatot.

Dabas Tibor

Sik Sándor

összes versei

(1910-1940)

Ára 6.80 P.

SZEMBE A NAPPAL
A BELÜLVALÓK MÉCSE
KÖLTEMÉNYEK
MARADÉK MAGYAROK
SARLÓS BOLDOGASSZONY
FEKETE KENYÉR
MAGÁNYOS VIRRASZTÓ
AZ ISTEN FIATAL
ÚJ VERSEK

Szent István Társulat kiadása

JUST BÉLA

IRODALMI
ESEMÉNYI

VOROS
VAGY
FEKETE

A Hajnali kettő
és a Szagosome
írójának új regé-
nye. Ára P 5'50

CSERÉPFALVI-KIADÁS

Tabéry Géza

a Frimont palota

Regény az erdélyi unió előkészítésének, a szabadság harcának s az elnyomatásnak köréről. Központ-

jában Beöthy Ödön a politikus és Kuthy Lajos az író állnak. Miként a könyv szimbolikus címe is mutatja, izig-vérig nagyváradi regény. A város nagy szerepet játszik mindkét hősének életében.

Tabéry Géza

aki a „nagyváradi szellem“ egyik legjellegzetesebb képviselője a magyar irodalomban, ezzel a könyvével megerősítette azt az előkelő fémjelzést, amely írásait eddig is megillette.

SINGER ÉS WOLFNER

Irodalmi Intézet kiadása

Ára 5'60 P, kötve 8'— P

A RÉVAI KARÁCSONYI KÖNYVEI

Illyés Gyula: Koratavas I/II.

Hatalmas, megrázó regény, a forradalmi idők zaklatott ifjúságáról. Megrendítő vallomás egy élet lázáról és harcairól.

Páratlan irodalmi esemény.

Ára kötve P 13.60

Márai Sándor: Az igazi

Egy házasság történetében az emberi szeretet örök, magasztos tragédiája. Az új megrázó Márai-regény.

Ára kötve P 7.—

Jean Giono: Örömmel élni

Giono egyik leghatalmasabb műve, az életöröm felejthetetlen regénye. Illyés Gyula remek fordításában.

Ára kötve P 9.60

Georges Simenon: A besurranók

Az ősz legnagyobb sikere. Megdöbbentő alakok, feszült történet, remek irodalom. — Fordította: Rónay György.

Ára: kötve P 6.80

Karl Waggerl: Kenyér

Az új német irodalom egyik reprezentatív műve, a föld, természet, munka himnusza. — Fordította: Örley István.

Ára: kötve P 7.50

Szerb Antal: A világirodalom története I/III.

Új szempontok, új módszer, tudományos és irodalmi életünk nagy eseménye: a legjobb világirodalomtörténet. A magyar szellem egyik standard műve.

Ára: kötve P 28.—

RÓZSAVÖLGYI

ŐSZI ÉS KARÁCSONYI ÚJDONSÁGAI

MITCHELL-HEDGES:
TENGERI SZÖRNYEK

BRUNTON:
A FELSŐBBRENDŰ ÉN

VARÉ:
MENNYEI NADRÁGOK
SZABÓJA

FALK GEZA:
VERDI

VÖRÖSMARTY MIHALY
művei regékben

MESZLÉNYI RÓBERT:
SCHUBERT

IGNÁCZ SANDOR:
A MÉHEK ÉLETÉBŐL
2. kiadás.

Kaphatók minden könyvkereskedésben.

KRUIF:
AKIK ÉLETÜNKÉRT HAR-
COLTAK (3. kiadás)

MESZLÉNYI RÓBERT:
HANGVERSENYKALAUZ
II. (2. kiadás.)

SALACZNÉ:
ROSSINI

GATHY GÁBOR:
PANOPTIKUM

SZTRÓKAY KALMAN:
A KIS CSILLAGÁSZ

ARANYI MÁRIA.
A KIS HAZIASSZONY

GULÁCSY IRÉN

amely az Anjouktól — a Hunyadiakig festi meg a magyar történelem grandiózus freskóját. A „Nagy Lajos király“-lyal kezdődött hatalmas alkotás folytatása, a karácsonyi könyvpiac eseménye!

JEZABEL

monumentális alkotása, életének eddigi fő műve, az a hatalmas trilógia,

amely az Anjouktól — a Hunyadiakig festi meg a magyar történelem grandiózus freskóját. A „Nagy Lajos király“-lyal kezdődött hatalmas alkotás folytatása, a karácsonyi könyvpiac eseménye!

a most elkészült két kötet címe. Ennek a két kötetnek hőse Nagy Lajos király özvegye, Erzsébet. Őt jellemzi a forróságban és szertelenségben mindent fel-

perzselő bibliai Jezabel neve. A nagylajosi magyar birodalom tragikus hanyatlásának drámai erővel megfestett freskója ez a regény, amely a királynőnek a trónról való lemondásáig viszi az eseményeket.

Singer és Wolfner Irodalmi Int. kiadása
Két kötet ára 10 P. vászonkötésben 15 P

Mai magyar költők

Az új magyar líra nagy antológiája.

Szerkesztette: DR. VAJTHÓ LÁSZLÓ.

Ára kötve: P 11.—, számozott félbőr-amatőrkiadás: P 16.—

ETHEY ÁRPÁD

Borsoska kisasszony

A Bach-korszakbeli Magyarorszag nagy regénye.

Kötve: P 10.80

GARDONYI JÓZSEF

A mesélő toll

A századelejei íróvilág korrajza.

Kötve: P 5.80

LEGINDI Mária

Panna és a földi nők

A fővárosi élet és a színházi világ mulatságos regénye.

Kötve: P 7.80

TÁPAY-SZABÓ LÁSZLÓ

Csokonai

A nagy költő és a magyar rokokó életrajza.

Kötve: P 10.—

DANTE

AZ ÉV LEGSZEBB KÖNYVEI

REGÉNYEK

N. SOLOCHOV: A CSENDES DON

2000 oldalas hatalmas regény, az utóbbi évek egyik legnagyobb irodalmi alkotása. — 4 kötet ára füzve P 34.—; kötve P 42.—

FRANÇOIS MAURIAC: AMI ELVESZETT

A világhírű katolikus író legszebb regénye. — Ára füzve P 4.80; kötve P 6.80.

RÁTH-VÉGH ISTVÁN: OKTÓBERI RÓZSA

Olvasók ezrei várták Ráth—Végh István regényét. — Ára füzve P 5.50; kötve P 7.5f

TÖRTÉNELMI ÉLETRAJZ

(„Nagy idők, nagy emberek” sorozata.)

OCTAVE AUBRY: NAPOLEON MAGÁNÉLETE

Az első leplezetlen Napoleon-életrajz. — Ára füzve P 9.—; kötve P 11.—.

HORVÁTH JENŐ: SZAVOJAI JENŐ HERCEG

A nagyszerű ember és a legendás hadvezér csodálatos élete. — Ára füzve P 7.50; kötve P 9.—

CSERÉPFALVI

AZ ATHENAEUM KARÁCSONYI KÖNYVEI

A MAGYAR IRODALOM KINCSESHÁZA

Szerkeszti: ALSZEGHY ZSOLT és BARÁNSZKY JÓB LÁSZLÓ
Ára kötve 12.— Pengő.

GRAHAM GREENE: HATALOM ÉS DICSŐSÉG

Megrendítő új angol katolikus regény a mexikói egyház-
üldözésről.
Ára kötve 6.80 Pengő

PASSUTH LÁSZLÓ: A LOMBARD KASTÉLY

A tudományos lelkiismeret és a szerelmes szenvedély tra-
gikus feszültségű regénye az északolasz tájék misztikus
varázsában.
Ára kötve 8.80 Pengő

ERDŐDI MIHÁLY—CS. SZABÓ LÁSZLÓ: A FELSZABADULT ERDÉLY

30 színes és 70 mélynyomású felvétel Erdély földjéről, népé-
ről, művészi és természeti kincseiről.
Ára kötve 18.— Pengő.

**Biztos pénz, magas kamat, milliós
nyeremények:**

*Vegyél 4 0/0-os Erdélyi
Nyereménykötvényt!*

